

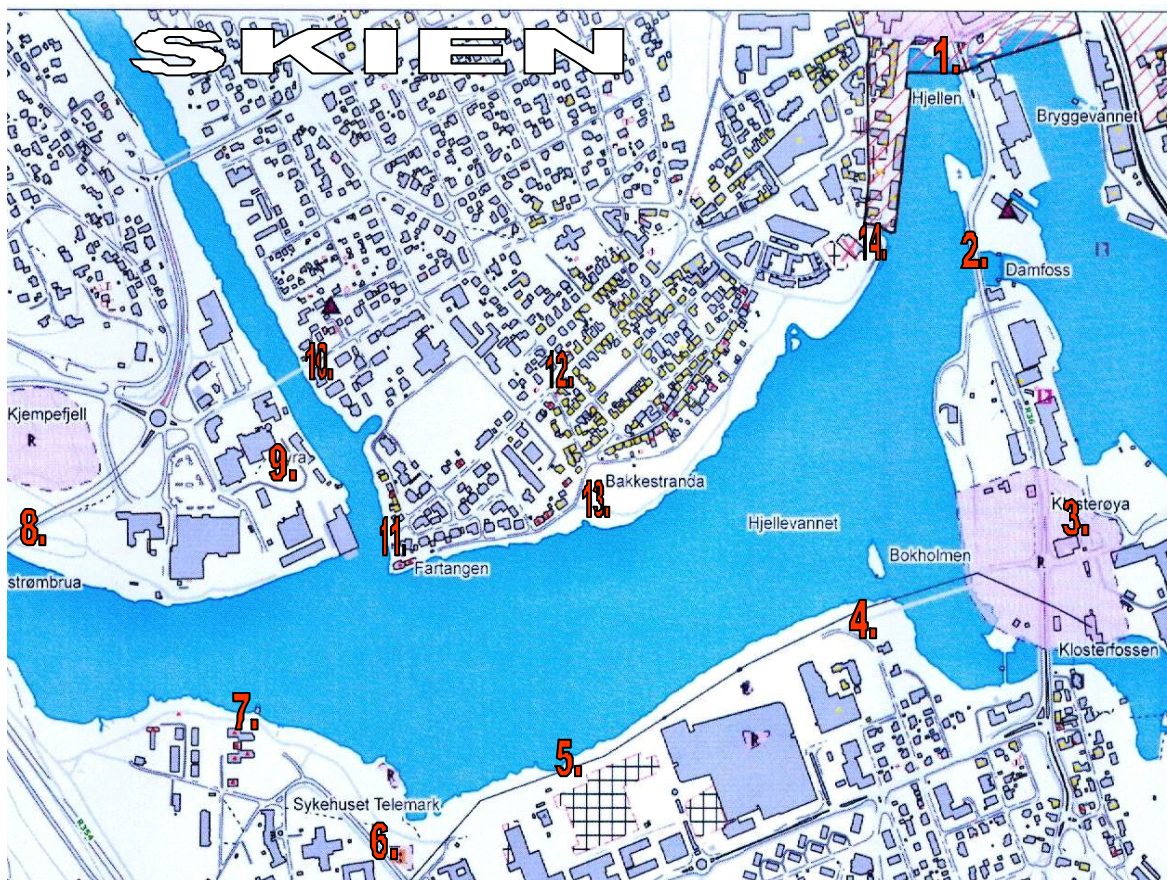
Hjellevannet rundt

Poster 1-14 (Omfatter sonene Sentrum, Vestsida, Vestmarka)

SKIENSATLAS

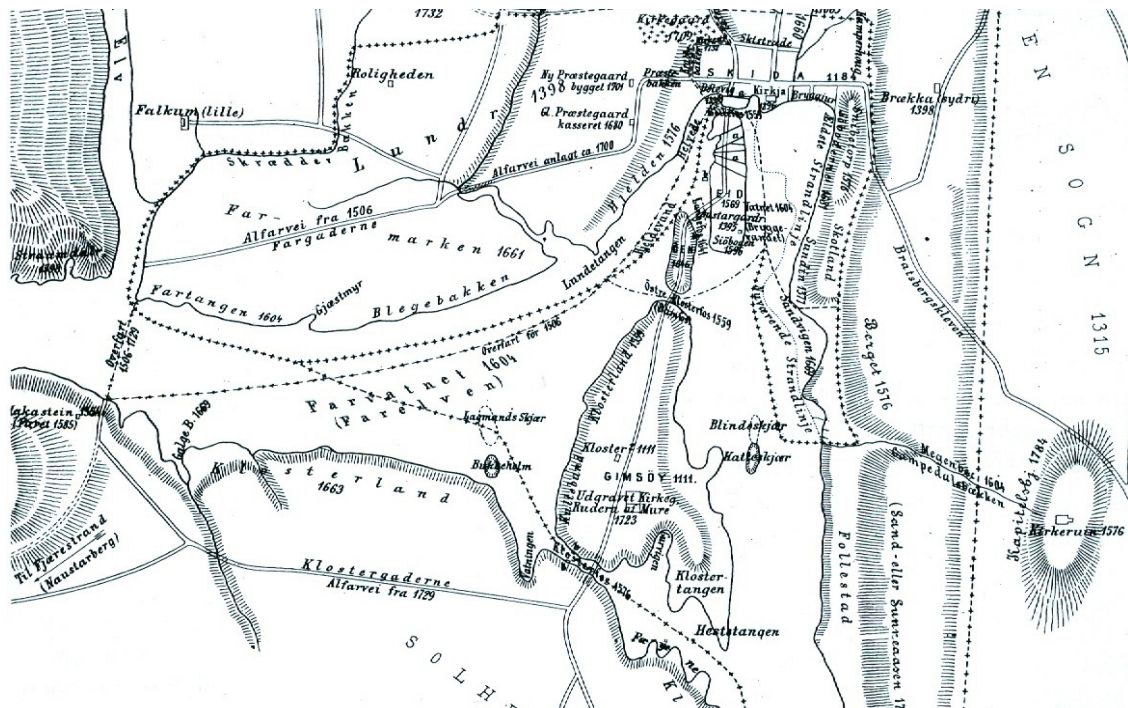
T.Au

Post 1. Eidet og Bruene – byens sentrum

Vassdrag og vannfall er uløselig knyttet sammen med Skiens historie. Byen er rikelig velsignet fra naturens side. Det gjelder variasjonen i geologi og øvrig natur. Tre store og kontrollerbare vannfall har gjennom tidene gitt grunnlag for betydelig næringsvirksomhet: Skotfoss, Fossum og fossene i Skien sentrum med følgende avløp til Bryggevannet og Skienselva: Bollefoss, Langefoss (kanalen), Damfoss og Klosterfoss samt de menneskeskapte vannrennene som ble utminert gjennom Eidet på 15-1600-tallet for å gi vannkraft til oppgangssagene og sagbruka der gjennom tidene. Øyene (Eidet, Smieøya og Klosterøya) er rester av en kalksteinrygg fra ordovicium (i kambrium – silur- perioden). I dag er det ikke sagbruka men energien i kraftverka ved vannfalla som gir inntekter.

Etter som man i de senere åra har fått ryddet betydelig opp langs vannkanten, fremstår Hjellevannet som "en perle", en trivselskapende ressurs i byen. Hjellen betyr "hyll", Hyllevannet. Det ligger som ei hyll over Bryggevannet og den laveste del av byen. Høydeforskjellen mellom vannflatene er i dag 5 meter. Hjellevannet er opprinnelig betegnelsen på vannet mellom Hjellen og de to innerste øyene. Fra Skotfoss kommer Storelva eller Farelva som er navnet på elva i dag, inn i Hjellevannet.

Farelva strakk seg helt ned til Klosterøya, og adj. og redaktør Jonas Hansen (1843 – 1914) har på sitt oversiktskart som her er vist utsnitt av, navngitt denne delen av vassdraget for Farelva og Farvannet. Hjellevannet blir som et appendiks å regne der det ligger inn mot Døleviken og Skien sentrum. Formelt heter hele den mer stillestående delen av vannet nedenfor Elstrøm og Faret, Hjellevannet. Eldre folk fra Bakken og fra Gimsøysida bruker imidlertid fortsatt betegnelsen "Farelva" på vannet mellom Faret og Klosterfossen.

Døleviken, Telemarkstorget og Lillehelvete (Laugstolparken) er stedsnavn fra byens sentrum, innerst i og ved Hjellevannet. Navna kan tjene som stikkord til byens lange historie selv om man ikke vet når navna ble tatt i bruk. Det er mange år siden middelalderbyen Skien vokste utover sine grenser i "bygryta". I takt med utviklingen av bymessige strøk har Skien før 1964 fått utvidet sine grenser inn i Solum og i Gjerpen. I 1964 gikk de tre nabokommunene, Gjerpen, Skien og Solum, sammen i storkommunen Skien. Nå er det ulike meninger om hva man skal definere som byens sentrum. Skien bystyre vedtok eksempelvis på 2000-tallet i forbindelse med arbeidet med sentrumsplanen at øyene fram til Klosterfossen skal være inkludert.

Vi starter vår vandring fra Laugstolparken. Laksetrappa, kraftverket og gangveien under Bruene på Eidet gir oss grunn til å stoppe opp. En kan her lett forestille seg at en ser en av de gamle vannrennene til sagbruka på Eidet; - i sin tid utminert med fyrsetting og senere utvidet med svartkrutt. Her får man nærkontakt med geologien på øyene. Vi ser sedimentære bergarter – avsatt i ordovicium og blottlagt av innlandsisens og breelvenes skuringer. Dette lagdelte fjellet ser vi utover langs gangveien over Eidet. Det viser oss typisk bruddflate vendt mot

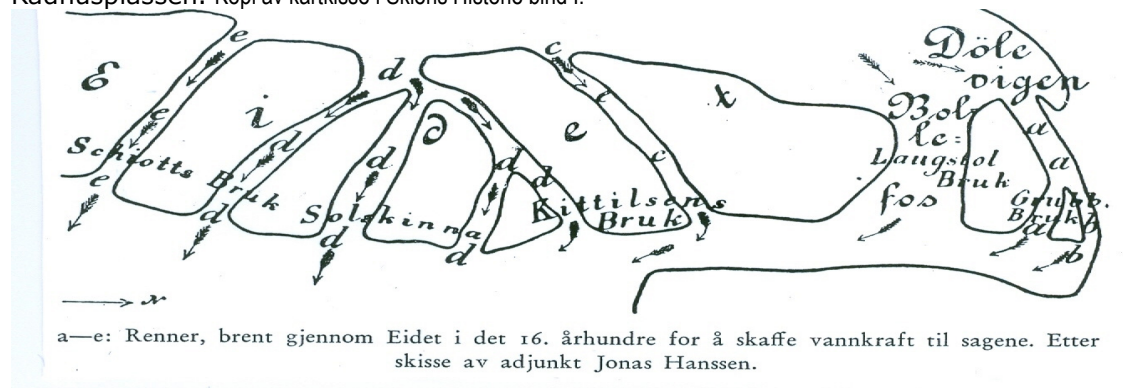
vest slik man eksempelvis kan iakttta det ved Landmannstorget og i fjellformasjonen (fra silurtiden) utover mot Porsgrunn.

Naturen lå og ligger tett innpå byen. En kan for eksempel fiske laks innenfor byens sentrum. Enkelte år er fangsten betydelig i stryket nedenfor Klosterfossen. Inn i forrige århundre var fiske vanlig helt inne ved Eidet og Smieøya både ovenfor og nedenfor fossene. I en litt over 100-årig beretning finner vi følgende:

Oterjakt innen byen. (Jakthistorier fra dagboken til Paulus Jonassen)

"I 1870-, 80- og 90-årene var der megen laks i elven og fossene i Skien. Dette gjorde at også oteren, der er en av laksens verste fiender, fulgte med og delikaterte sig med laks og ørret. Rimeligvis gjorde det mere rolige og idylliske liv med lite rummel og bråk i byen om natten sitt til at oteren trivdes og ynglet så å si midt i byen i bolverkene på brukene både på nedsiden og oppsiden av fossen."

Forretningsbygg og veianlegg dekker nå det meste av arealene på Eidet. Og, Arkaden stenger for utsynet mot Handelstorget. Det svenske kjøpesenteret EPA lå fritt der sydenden av "Arkaden Skien" ligger nå. Syd for Arkaden krysser Møllebrua Eidet ned mot Rådhusplassen. Kopi av kartkisse i Skiens Historie bind I:

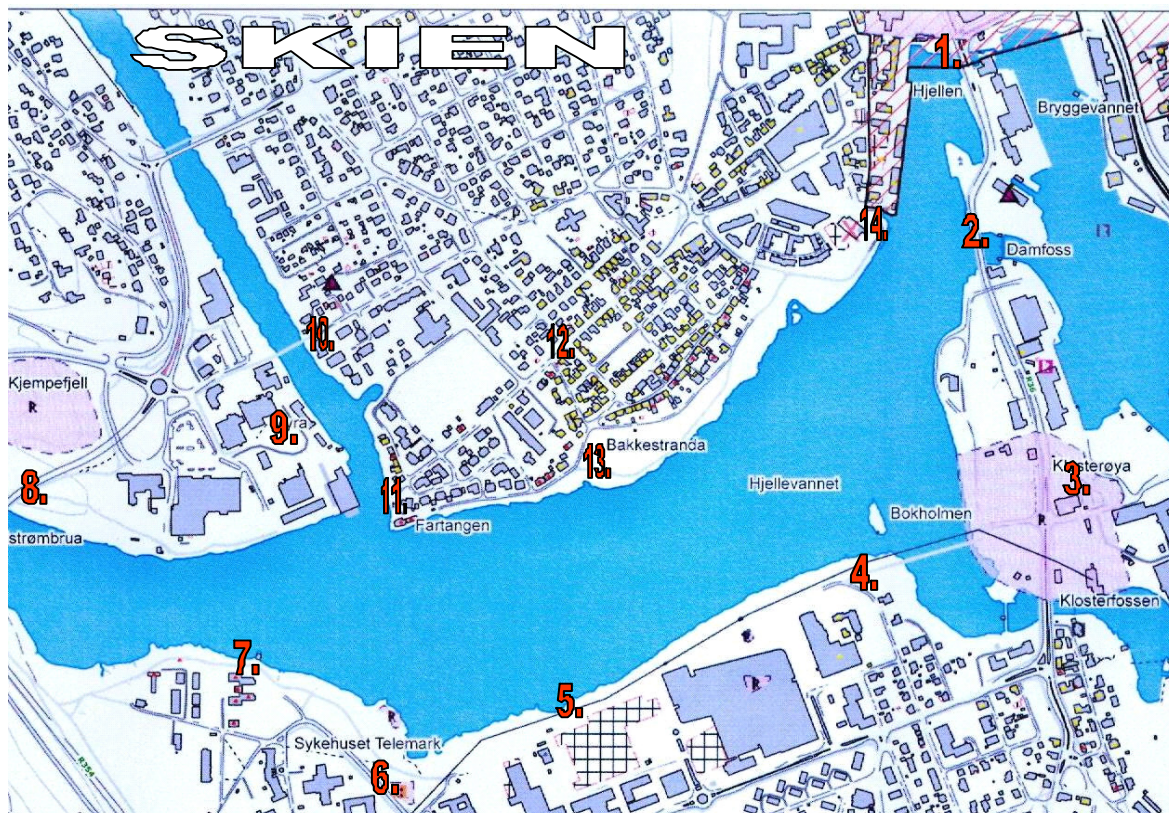

Laugstol Bruk, har gitt navn til parken i Helvete, eller la oss si "Lillehelvete" for å unngå forveksling.

På midten av 1900-tallet var det mulig å ta fly til og fra Lillehelvete. Snorre Kjetilson hadde nemlig sjøflyhavn der med flytypen Sessna 180.

Bebyggelsen som møter oss på vei sydover Bruene, er en liten kraftstasjon og Norgesmøllene A/S før vi kommer til kanalen (Skien sluse) og Kanalbrua. Der gikk en gang Langefoss ut. Før dagens moderne anlegg har branner og flommer rasert trebebyggelsen, sagbruka og planke-stablene flere ganger. Kongsgården (Tollboden) på sydenden av Eidet ble feid ut i Bryggevatnet allerede under storflommen i 1653.

Sagbrukene dominerte Eidet helt fram til slutten av 1800-tallet. Da kom tresliperier og landets første elektrisitetsverk (1883).

Post 2 Smieøya – byens sentrum

Billedhugger Trygve M. Barstad, Flatdal, er mester. Et anerkjent og flott symbol på sammenheng mellom vassdraget og byen.

Tømmer, sagbruk, tresliperi, cellulose og papir

H.C. Hansen, bestefar til Sonja Wigert, var blant grunnleggerne av trelastindustrien i Skien. Han hadde også eierandeler i Tinfos papirfabrikk på Notodden, og ble hyllet av selveste Sam Eyde for sin pionerinnsats. Bildearkivet etter Union AS – på Eidet nær slusa

Fra kanalbrua kan vi se ned i slusekammeret til Skien sluse. Slusa ligger der Langefoss lå i sin tid. Slusa ble påbegynt i 1854 og stod ferdig i 1861. Telemarkskanalens første trinn gir løftehøyde fra Bryggevarvet til Hjellevannet på 5 meter. Telemark fylkeskommune har ansvaret for Telemarkskanalens. (Det er utgitt flere beskrivelser av kanalen, guider, bøker og på nett)

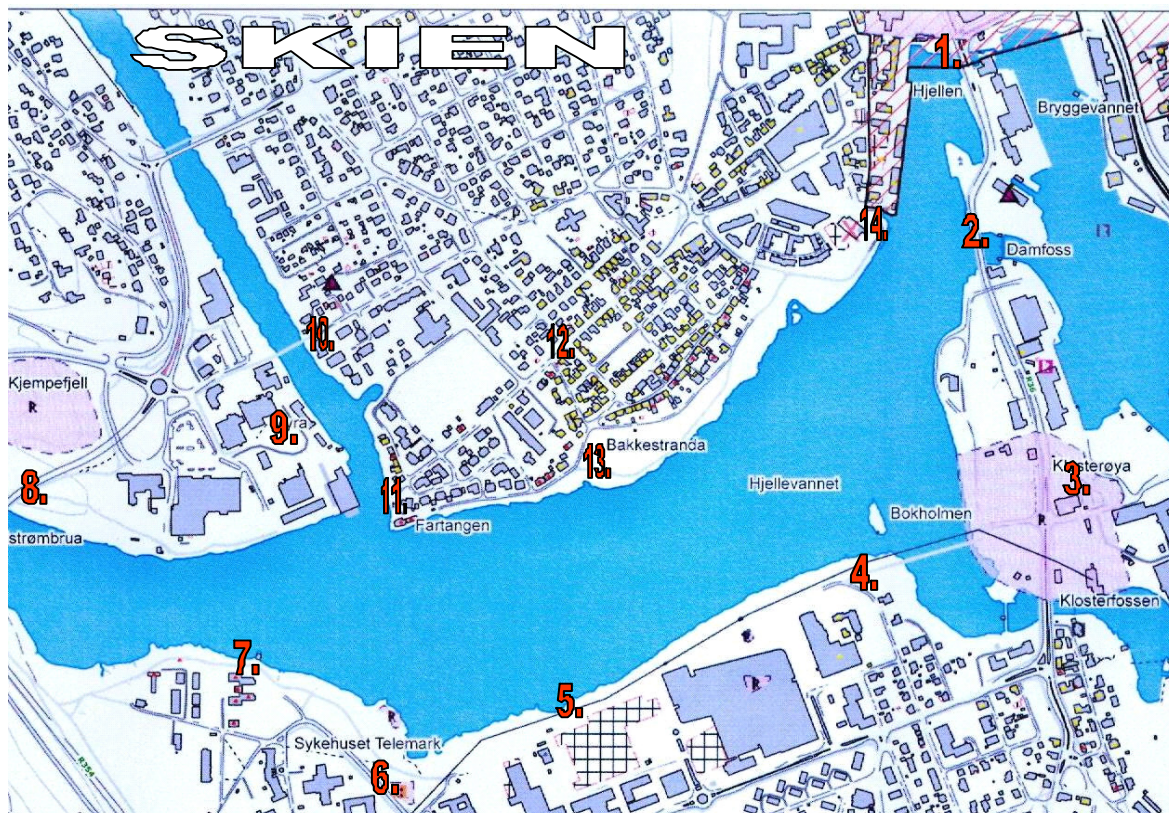
Broene, veien fra Telemarksgata utover Eidet og alle de utminerte sag-bruksrennene, over Kanalbrua og Smieøya fører oss til Damfoss. På Smie-øya hadde kanalbåtene fra først av sin faste brygge mot Hjellevannet før virksomheten endelig fikk ei helt ferdig brygge ytterst ved Nedre Hjellegate i 1911 der den ligger i dag. Men, allerede i 1900 benyttet man det påbegynte anlegget. Det hadde tatt mange år å få realisert brygga. Telemarksbrygga, faktisk lengre tid enn det tok å gjenreise hele Skien etter bybrannen i 1886.

Tømmeret fra Telemarks skoger ble båret fram av vann gjennom kanaler og sluser. Det er lite trolig at de som er barn i dag vil få oppleve å se tømmerklubber som dette lagret opp langs elvebredder og brygger. Foto: T.Au

Union AS startet sin første papirfabrikk på Smieøya. Behovet for mer plass førte senere bedriften utover til nordenden av Klosterøya. I forgrunnen ser vi Skien sluse (bygget av stein som ble hogd ut av fjellet opp ved Vaddrettet og fraktet på lektere til byggeplassen.)

Parallelt med slusa ligger bygget, PM 5 (papirmaskin 5). Det eneste bygg som er igjen etter virksomheten på Smieøya. Bygget er fredet som teknisk kulturminne.

Post 2 Smieøya – byens sentrum

Billedhugger Trygve M. Barstad, Flatdal, er mester. Et anerkjent og flott symbol på sammenheng mellom vassdraget og byen.

Tømmer, sagbruk, tresliperi, cellulose og papir

H.C. Hansen, bestefar til Sonja Wigert, var blant grunnleggerne av trelastindustrien i Skien. Han hadde også eierandeler i Tinfos papirfabrikk på Notodden, og ble hyllet av selveste Sam Eyde for sin pionerinnsetning. Bildearkivet etter Union AS – på Eidet nær slusa

Fra kanalbrua kan vi se ned i slusekammeret til Skien sluse. Slusa ligger der Langefoss lå i sin tid. Slusa ble påbegynt i 1854 og stod ferdig i 1861. Telemarkskanalens første trinn gir løftehøyde fra Bryggevarvet til Hjellevannet på 5 meter. Telemark fylkeskommune har ansvaret for Telemarkskanalen. (Det er utgitt flere beskrivelser av kanalen, guider, bøker og på nett)

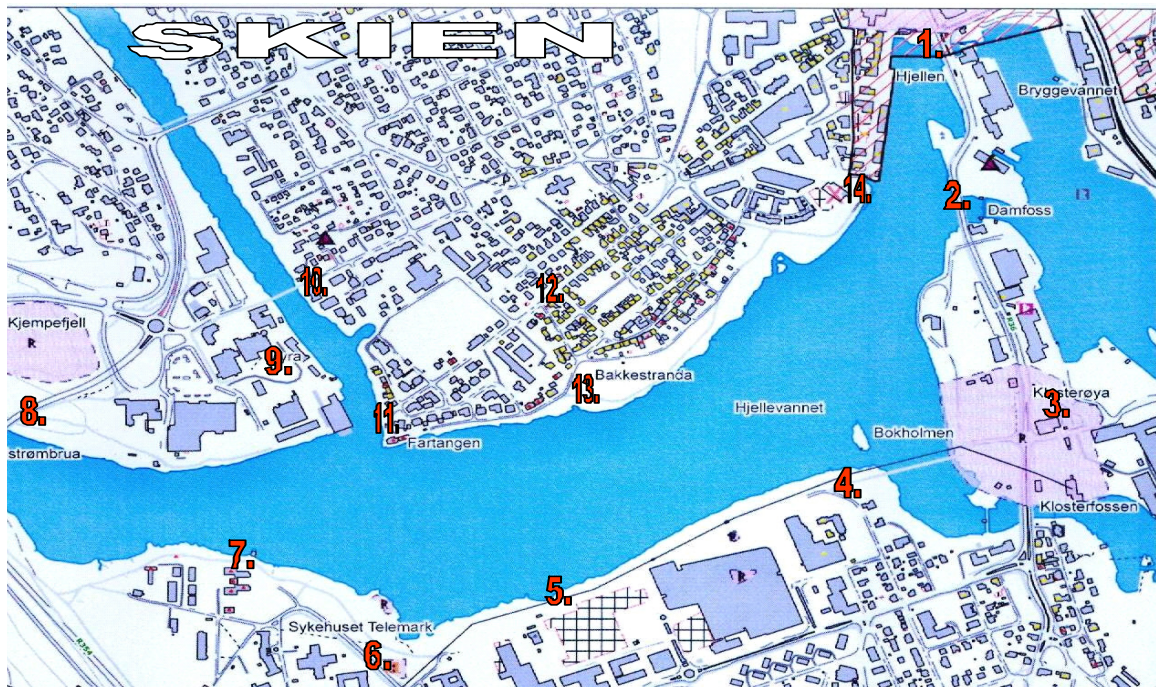
Broene, veien fra Telemarksgata utover Eidet og alle de utminerte sag-bruksrennene, over Kanalbrua og Smieøya fører oss til Damfoss. På Smie-øya hadde kanalbåtene fra først av sin faste brygge mot Hjellevannet før virksomheten endelig fikk ei helt ferdig brygge ytterst ved Nedre Hjellegate i 1911 der den ligger i dag. Men, allerede i 1900 benyttet man det påbegynte anlegget. Det hadde tatt mange år å få realisert brygga. Telemarksbrygga, faktisk lengre tid enn det tok å gjenreise hele Skien etter bybrannen i 1886.

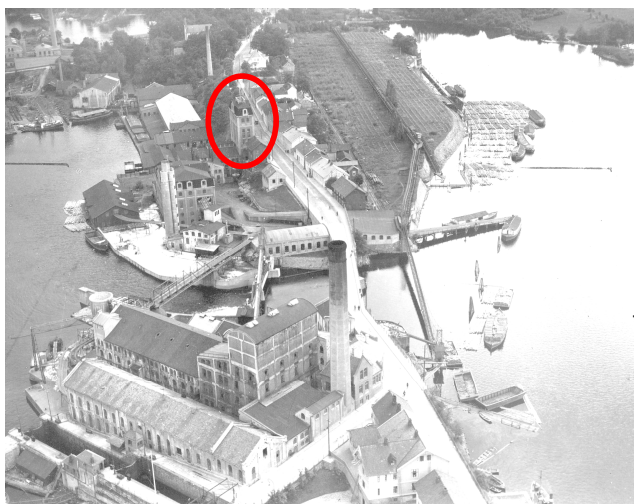
Tømmeret fra Telemarks skoger ble båret fram av vann gjennom kanaler og sluser. Det er lite trolig at de som er barn i dag vil få oppleve å se tømmerklubber som dette lagret opp langs elvebredder og brygger. Foto: T.Au

Union AS startet sin første papirfabrikk på Smieøya. Behovet for mer plass førte senere bedriften utover til nordenden av Klosterøya. I forgrunnen ser vi Skien sluse (bygget av stein som ble hogd ut av fjellet opp ved Vaddrettet og fraktet på lektere til byggeplassen.)

Parallelt med slusa ligger bygget, PM 5 (papirmaskin 5). Det eneste bygg som er igjen etter virksomheten på Smieøya. Bygget er fredet som teknisk kulturminne.

Post 3. Klosterøya (Gimsøy) – byens sentrum.

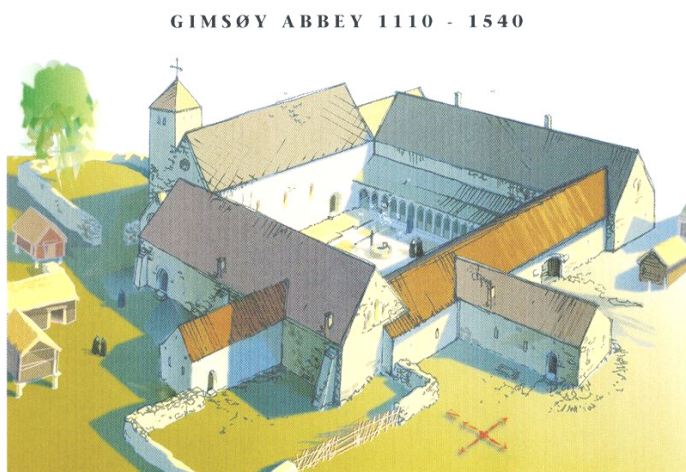
Klosterets brukshage lå i sin tid sin tid på Klosterøyas vestside inn mot Hjellevannet.. Industrien på Smieøya er på hell og Union har tatt i bruk nordøstre del av øya. (Bildet er tatt mot syd.) Veien over øya, Klostergata, fikk etter hvert så stor trafikk at det å rehabilitere bolighusa langs gata, ble ikke aktuelt. Det hele ble revet, kun Ladegården på toppen av øya står igjen Bildet er fra Unions bildearkiv og tatt på midten av 1900-tallet. Rød ring markerer kunstner senteret "Spritene"

"Spritene etableres som en produserende kunsthall. Dette innebærer å legge til rette for et tverrkunstnerisk produksjonsrom og digitalt prosjektrom. Det er også opparbeidet lokaler hvor man kan drive aktivt utadrettet utstillings- og visningsvirksomhet, samt formidling overfor en bred sammensatt målgruppe. Et åpent produksjons- og visningssted for et bredt spekter av kunst- og kulturuttrykk vil være et verdifullt tilskudd til Skien som kunst og kulturby" (Skien kommunes nettsider) Her har Telemark Teater og Eventyrfabrikken sine lokaler i nyrestaurerte og ombygde fabrikkbygninger.

Stadige utvidelser og industriell nyetablering "slukte" til slutt arealene på hele Klosterøya. "Klosterøya" ble navnet etter at Benediktinerordenen hadde etablert sitt etter hvert rike og mektige nonnekloster der. Det opprinnelige navnet Gimsøy kommer av at man i gammel tid, før øya var bebygd, satte ut husdyr, lam og kje, for at de skulle kunne

beite fritt der de var relativt godt beskyttet og eierne hadde god kontroll på dyra.

Gimsøy Kloster var et Benediktiner kloster. Klosteret ble etter hvert mektig. Det hadde mange store og små eiendommer særlig i Telemark og Vestfold. Man drev omfattende næringsvirksomhet som stod i et konkurranseforhold til kjøpstaden Skien. Kongens bekreftelse på bystatus samt privilegiebrev var viktig for å verne om byens velstand og borgernes handelsvirksomheter. Skiens kjøpstads-rettigheter ble første gang stadfestet i 1358.

Klosteret hadde egen havn i bukta mot øst. Klosterkirken, klosteret og kirkegården lå på øyas høyeste punkt. De gamle klosterhagene vendte mot Hjellevannet og skråningen i syd ned mot elva og Klosterfossen. Etter reformasjonen konfiskerte kongen Klosterets eiendommer slik at alt ble krongods.

Gimsøy Kloster bygget ca 1110 og nedlagt i ca 1540. Et nonnekloster som hadde sitt virke i mer enn 400 år. Hvordan det så ut vet ingen, men biskop em. Halvor Bergan og kunstneren Jonny Anvik trolig gitt oss et ganske korrekt bilde av

Gimsøy kloster i boka "Drøm og virkelighet bak klosterets murer".

Etter reformasjonen var kong Christian den III. 's plan å anlegge en "bergstad" på Klosterøya. Ulike problemer og ildebrann satte stopper for kongens prosjekt, men stedet ble et herresete for de mektige familiene Adeler (som bygget det) og Cappelen helt fram mot slutten av 1800-tallet da residensen brant. En stor og staselig bygning hadde det vært som tronet på øyas høyeste punkt, omtrent på den tidligere klostertomta, lett synlig fra byen. Helt fram på 1900-tallet hadde øya rester av den gamle Klosterhagen. Uttrykket "Så gammel som alle hauane!" stammer herfra og betyr egentlig "Så gammel som alle klosterhagene".

Noe småhusbebyggelse la seg utover langs med Klostergata, her var det også etablert skole i Adelernes tid, en legatskole. (Fredrik Georg Adeler ga private midler til skolens opprettelse og drift. Han opprettet og sørget for driften av en legatskole på Kleiva) Ved vassdragets utløp i Skienselva, på Klostertangen og på Hestetangen, lå også en liten huskrull. Etter hvert utover i det 20. århundre overtok industri og næringsvirksomhet arealene på Klosterøya fullstendig.

Den første brua over Klosterfossen var på plass allerede i 1688. Fra da av hadde Solum sin "fastlandsforbindelse" over øyene til byen.

Ladegården vi ser her, hørte til klostergodset og ble oppført av Fredrik Georg Adeler ca 1800 – en staselig forvalterbolig

Opprinnelig var dette et en etasjers hus, men som likevel ruvet i landskapet. Bygget er trolig fra tidlig 1700-tall. Forvalterne av Gimsøy klostergodset var ofte godt betrodd. Flere av Adeler-eierne hadde bosted andre steder. I Cappelen-tiden var dette annerledes. Eierne bodde da på Gimsøy. Da herregården brant i 1885, flyttet daværende eier, Didrik Cappelen med familie, inn i Ladegården.

Det står to statuer på eiendommen. Den første er minnebautaen (kopi) pompøst reist av F.G. Adeler til minne om kronprins Fredriks besøk i Skien og på Gimsøy. På bildet ser vi konturene av Dyre Vaas statue av Unions grunnlegger Benjamin Sewell. Foto: TAU

"KLOSTERØYA

- "Klosterøya Gimsøy tilhørte en gammel storgård (Stein?), med hovedbøle på Hakastein.
- Denne gården tilhørte Dag Eilivsson
- Gimsøy kloster ble trolig reist i perioden 1111 til 1120
- Mynt preget på Gimsøy 1543-46: Daler, mark, 8-silling og skilling.
- En Gimsøy-silling ble kjøpt tilbake til Skien i 2007, pris kr. 150.000,-. Et eksemplar av Gimsøy-daleren, omtalt som Nordens dyreste, ble solgt i november 2009 for 1 million kroner
- Da klosteret brant 1546, var Ivar Jenssøn Jernskjegg (senere herre til Fritzøe) lensherre øya ble innlemmet i Skien i 1856"

Thor Wølner Gundersen, Skiensboka,

Union – utvikling og avvikling

Kopi av wikipedia-artikkel:

"I 1872 hadde Ulrik Sinding etablert et tresliperi ved Damfoss i Skien. Dette tresliperiet lønte seg ikke, og i 1873 kjøpte Benjamin Sewell fossen og tomtene. Dette blir regnet som grunnleggelsen av Union Co. I 1890 ble Union Co slått sammen med Løveid Fabrikker på Skotfoss. På Skotfoss bygget Union i 1892 Skandinavias første elektriske jernbane. Denne var i drift til 1956.

I årene som fulgte foretok Union mange oppkjøp. I 1916 kjøpte selskapet Skien Papirfabikk på Klosterøya samt flere tresliperier. Fabrikken på Skotfoss ble lagt ned ved slutten av 1986, mens det fremdeles var drift på Klosterøya. I 1999 ble Union Co. en del av Norske Skog-konsernet. Innskrenkninger fulgte ganske snart, og i 2006 ble det vedtatt å legge ned fabrikken, til store protester fra både lokalbefolkning og politikere.

Norske Skog avsto tilbud fra blant andre Petter Stordalen og Øystein Strey Spetalen om å kjøpe fabrikken. I 2006 forsvant dermed en over hundre år lang tradisjon. Fabrikken, som produserte 240 000 tonn avis- og bokpapir årlig på to maskiner, hadde 359 ansatte da den ble lagt ned. I tillegg arbeidet 20 ansatte i Norske Skog-konsernet i Skien."

Nå og framover - fakta om Klosterøya

Utgangspunktet for fremtidsrettet nyskaping og utvikling på Klosterøya

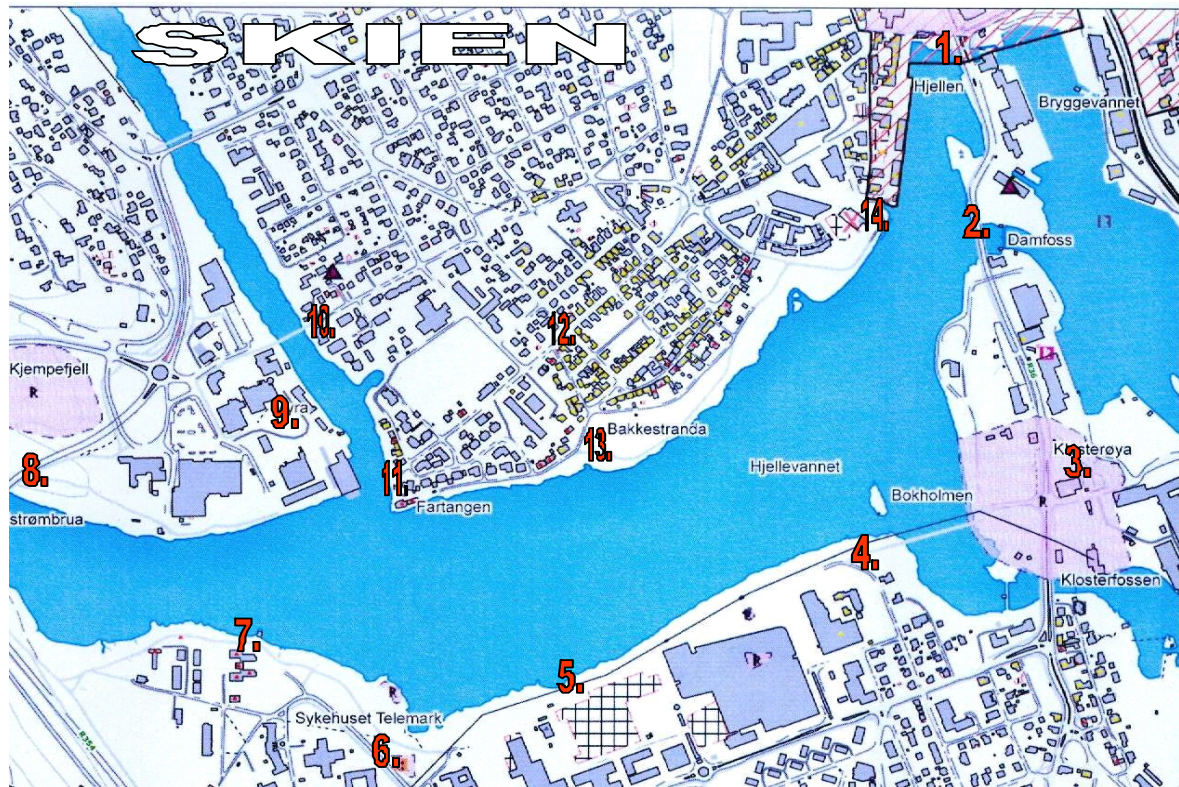
Foto: Klosterøya utvikling

BOLIGER

– Vi prioriterer å komme i gang med boliger på vestsiden av øya. Med sin solrike og vestvendte beliggenhet med utsikt over Hjellevannet, og gangavstand til bysentrum og Herkulesområdet, er dette en perle i Skien.

NÆRINGS LIV

- Flere vurderer å etablere seg på Klosterøya. Jeg tror vi kommer til å se en voksende næringsutvikling her, uttaler Haavard Skare, ansvarlig for utleievirksomhet.

Post 4. Herkulesbrua - Gimsøy - Vestsida

I 2011 kom gangbrua mellom Gimsøy og Klosterøya. Gangbrua og gangveien langs Gimsøylandet (Klosterlandet) utgjør en viktig forutsetning for det å realisere "promenaden" rundt Hjellevannet. En tanke som bl.a. Telemark Turistforening ivrer for. Mange bypatrioter har gått svangre med idéen i lang tid. Det bør huskes at anlegget av handelsbyen Herkules gjorde dette finansielt mulig. Det å bygge brua og gangveien var kommunens samtidighetskrav til utbyggingen av Herkulesområdet. (Foto TAU)

På sydsida av Hjellevannet, Klosterlandet, har det vært virksomhet i mange hundre år. Stein gård eller Hakastein (på Faret, som i sin tid trolig lå under Bratsberg) kan man anta brukte noe av området i eldre jernalder (og antakelig lenger tilbake i tid).

All bebyggelse på Klosterlandet (ofte kalt "Gimsøy-sida") er senere reist her oppå løsmasseplatået som ble liggende igjen etter at innlandsisen slapp taket. Hele den bratte skråkanten mot Hjellevannet bærer preg av at strømmende vann har bevirket erosjon i sand og leiremassene – helt opp til Faret (post 7) Stolpeproper etter langhus samt kokegroper ble avdekket av arkeologer under den siste

klargjøringen av byggearealer nær inntil vestveggen av handelshuset Herkules. Handelsbyen og handelssenteret har fått sitt navn fra Herkules idrettsforening som hadde sin virksomhet der på 1900-tallet. En forlengelse av bedriftsidrettslaget som utgikk fra skofabrikken som lå der. Den produserte den populære o robuste skoen Herkules.

Fra Herkules brygge ser vi nedover mot Klosterøya og fossen. Bukkholmen "skyter" ut fra land og stanger vannet inn mot øyer og fosser lenger inne slik at det hele ikke renner rett fram og ut i Klosterfossen. (Foto TAU)

De nye boligene på Herkulesområdet ligger inntil Klosterverket. Veien fører ned til brygga der bildet er tatt fra. Skråningen er resultatet av erosjonen mellom Hjellevannet og løsmasseplatået der bebyggelsen står. (TAU)

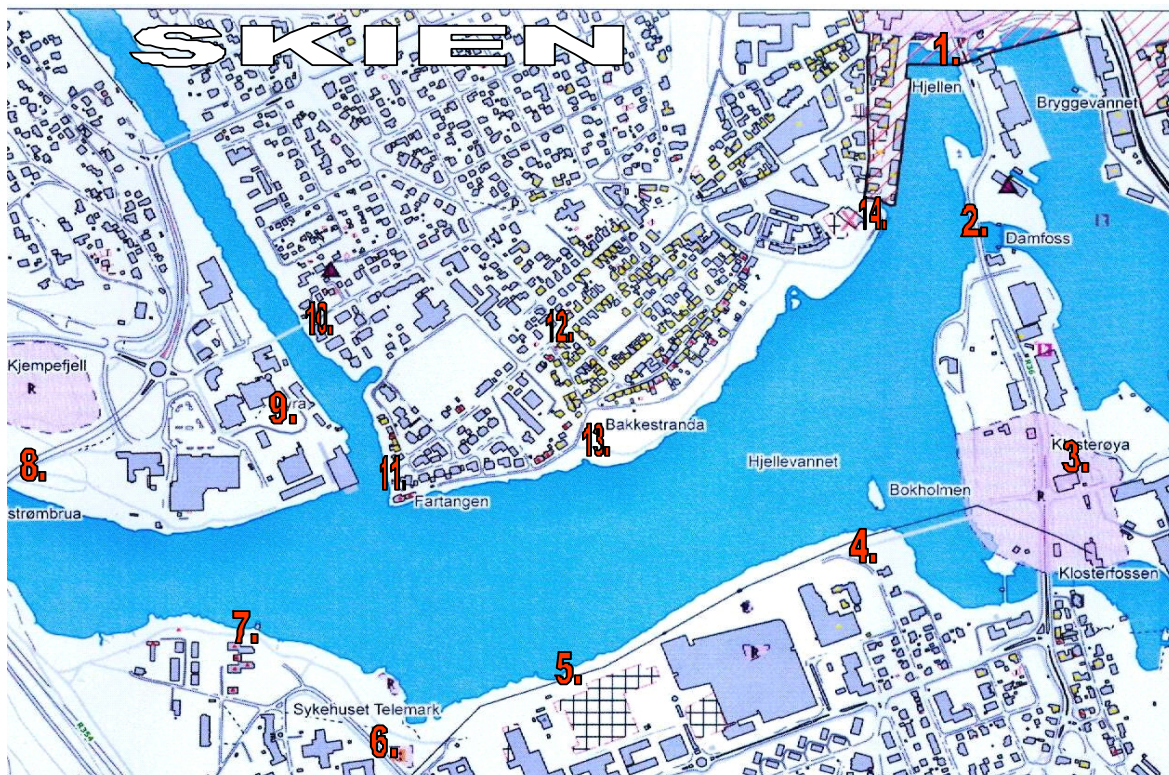

Handelsbyen og handelssenteret har fått sitt navn fra Herkules idrettsforening som hadde sin virksomhet der på 1900-tallet.

Foreningen og navnet utgikk fra en skofabrikk på Gimsøy som etablerte seg der i et gammelt bomullsveveri (Klosterverket). De produserte bl.a. skoen "Herkules - den uovervinnelige", en meget populær sko!

Det var særlig gode utøvere på skøyter som gjorde Herkules IF kjent på midten av 1900-tallet. Da handelsvirksomheten overtok området, fortsatte Herkules IF i sitt nye idrettsanlegg og klubbhus på Skogplassene/ Moflata.

Yngve Karlsen, Odd Pedersen og Ragnar Haraldsen blant flere, var navn som ruvet i skøytekretser på midten av 1900-tallet. Mange enkeltpersoner og hele familier har gjort en kjempeinnsats, som frivillige, for denne idrettsklubben.

Post 5 Klosterlandet vest for Herkules - Vestsida

Under krigen hadde tyskerne betydelige styrker og aktivitet i Skien og bygdene omkring. På de flate områdene vest for Herkules, mellom Ulefossveien og Farelva hadde de en leir med soldatbrakker, ridehall og garasjer.

Brakkene ble også nyttet som boliger etter frigjøringa til helt utpå 1950/60-tallet. Ulike soldatbaser for den tyske okkupasjonsmakten var spredt over hele byen. På Klosterøya hadde de for eksempel konfiskert lokaler for ortskommandantur og kontorer samt lager for alle typer byggematerialer. (kilde: "Vi er fri", Skien Historielag) - Området nyttes i dag til diverse småindustri og forretninger.

Et lite gårdsbruk og vertshus ved Klostergrinden nær Faret ble barnehjemmet Hans Cappelen's Minde. Eierne, ekteparet Hans og Anne Marie Mikkelsen fikk

under en vekkelse i 1843 samvittighetskvaler med driften av gjestgiveriet og sjenkestedet og nedla virksomheten. De bygget derfor barnehjemmet der Hans Cappelen (død i 1847), herren på Klosterøya, ble tiltakets store velgjører, og han gjorde byggesaken og driften økonomisk mulig. Barnehjemmet opphørte i 1975 etter ca 130 års virksomhet.

Hans Cappelen på Gimsøy Kloster var medstifter og bidragsyter med bl.a. byggematerialer til det barnehjemmet som Hans og Anne Marie Mikkelsen startet og drev ved «Klostergrinden» i Solum. (fotoTAu)

Låven til gården er revet og en barne- og ungdomspsykiatrisk institusjon holder til i det gamle våningshuset og i nybygget som ligger på låvetomta.

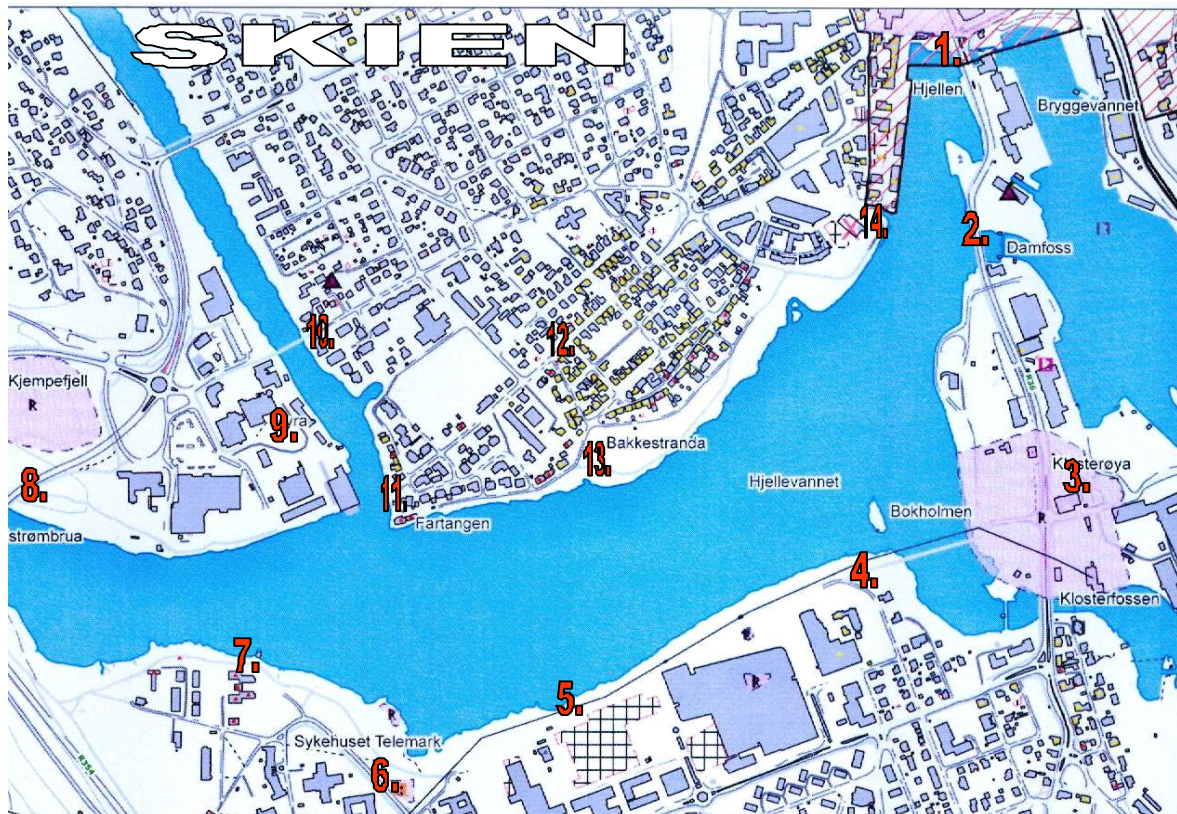
“Klokkerhuset”

Farelva, Bukkholmen, Herkules og “Brakkebyen” samt bekken som rant nordover forbi barnehjemmet Hans Cappelens Minde og ut i Hjellevannet, var steder ungeflokkene hadde sine intense opplevelser, barndommens rike!

Typisk for den gamle by og dens nærområder var (og kanskje er) følgende:

I Skien, “de forente bydels-republikker” eksisterte det først og fremst bydels-patriotisme i følge dr. philos. Einar Østvedt. (1903-1980). “Første Jul i et fremmed land!” sa mannen fra Bakken etter nylig å ha flyttet til Gimsøysida. Han stod og så vedmodig utover Farvannet (Hjellevannet) og mot sin barndoms Bakkestrand. (Foto: TAU)

Post 6 Galgebakken ved Faret - Vestsida

Faret med mentalsykehuset og Galgebakken var et skummelt sted. Sinnslidelser, merkelig oppførsel, mennesker som var stengt inne i luftgård var fremmed for mange og belagt med skam og frykt for hva pasientene kunne finne på. I gammel tid mener man det var "vertshus" og kirke på Faret samt gravplass. Hakastein gård (se post 7) lå her ved oversettingsstedet. Her var kirke i middelalderen og et sjenkested. Materiell og åndelig føde var dermed mulig tilbud til de reisende på ferden over vannet, langs etter Farelvas nedre løp og helt inn i Hjellevannet til Døleviken i Hjellen.

Før Klosterfossbrua kom i 1688 må en kunne anta at gjennomgangstrafikken ved Faret var betydelig. Bekreftelse på den historiske betydningen av Dette stedet over lang tid finner vi i areologiske utgravninger, oldtidsfunn og små glimt i skriftlige kilder. Det har vært både gravplass (Norges eldste fra 900-tallet) og kirke fra ca. 1050, har vi fått etter arkeologiske undersøkelser og funn i senere tid (utgravninger i 2001 og 2004).

Skien Historielag har planer om å lage en markering /informasjon om kulturminnene på dette stedet.

Det er bl.a. funnet levninger etter tre mennesker der hodene er skilt fra kroppene, hvilket leder tankene hen på Galgebakken, et rettersted. Elline Klokkers Anders ble for eksempel brent som heks på Galgebakken i 1623 for angivelig å ha tatt livet av en grytesmed på Fossum Jernverk i 1618. Rett ved Galgebakken på Faret finner vi spor etter en ”skarpretter” også i dag. Hva beveren har hatt for planer på stedet vet vi ikke. (Fotos: TAU)

Kirken ble trolig nedlagt allerede på 1400-tallet. Om dette var Hakastein kirke som er nevnt en gang i skriftlig kilde fra middelalderen, er trolig, men slett ikke sikkert. Det har vært virksomhet på stedet langt tilbake i førkristen tid – trolig fra Kelter-/romertiden og inn i vår tid med sykehusdriften.

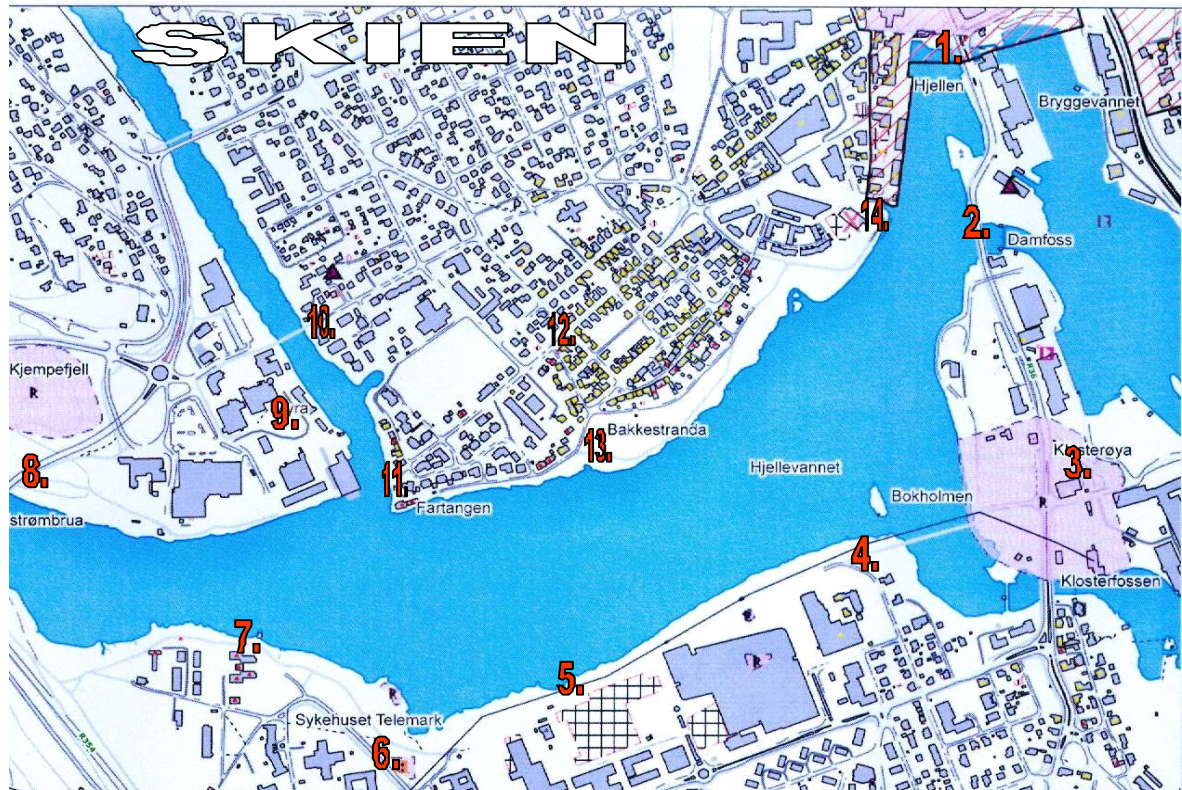
Utgravingene avdekket at her lå en meget gammel kirkegård fra vikingtiden, tidfestet til ca 950 e.Kr.. Bildet:

På bakken her i forkant, og noe til høyre for skiltet, lå den gamle kirkegården og kirken (nå tildekket med plen).

Nede mot vannet lå brygga for båtskyssen inn til Døleviken i Hjellevannet og alternativt til spissen av Fartangen – der det rødehuset ligger på andre sida av vannet.

Foto TAU

Det er anslått at ca 1000 mennesker er blitt gravlagt innenfor kirkegården (år 950 – 1400 e.Kr).

Post 7 Hakastein - Faret, Vestsida

Ved Faret renner Storelva eller Farelva fra Skotfoss inn i det oppdemmede og dermed utvidede Hjellevannet. Det gikk en gammel vei fra Hakastein og ferjeleiet opp forbi Bakkane gård, over Brekkatoppen, Lillefjære og ned til den en gang så travle innlandshavna på Fjære ved Norsjø. På vei til og fra Norsjø unngikk man nemlig vannfallet ved Skotfoss ved å ta denne veien. Solum Historielag har i sine årbøker en rekke fortellinger med innhold fra opplevelser og hendelser etter denne veien mellom Skien, Faret, og Fjærekilen. I 1861 kunne man la trafikken gå gjennom den nyåpnede Løveidkanalen, og ruta Fjære-Faret-Skien mistet brått sin betydning.

Det første amtsykehuset (opprettet 1776), Radehuset, lå på Osebakken i Gjerpen (nå Porsgrunn). Dette sykehuset var fra først av beregnet for radesyke (kjønnssykdommen syflis) og ble flyttet til nytt bygg på Hakastein i Solum i 1831 (t.h.). Amtsykehuset, Sykehuset Telemark skriver derfor sin historie fra 1776. (Foto: TAU)

Den store monumentale murbygningen på stedet kalles "Sentralen". Den bærer i seg mye av psykiatriens historie fram til i dag. Fra Galehus til sinnssykehus under

begrepet "Faret" med tvangstrøyer, innesperring og luftegårder til gradvis å bli mer åpen anstalt. Nå en utbygget og modernisert psykiatrisk helseinstitusjon. I 1971 ble Faret sykehus (psykiatri) slått sammen med Telemark Sentralsykehus (somatisk) til ett sykehus.

I Solum Bygds historie bind I (Gjone) finner vi et skriftlig glimt fra historien: "Ved «*Hakasteins kirkiu sem ligger till Gimsøya klausters*» står det i et brev av august 1354. (Jfr. Bind II, s. 204): Ivar, Arnes sønn, som kaller seg Asti Bergulfsønns ombudsmann, melder til kong Magnus Eriksønn at han har holdt forhør over Thorbjørn Andutsønn som har drept Einar Steinarsønn under et drikkelag på en gård «sem Berghar heitir og ligger i Medalheims sokn.» (Bergan i Melum) Dette er det vi vet om dette gudshus. Videre kan vi bare anta eller tro, gjette eller konstruere, - med større eller mindre sannsynlighet for å komme sannheten nær." *Merknad: Nå foreligger noe mer kunnskap om Hakastein kirke med basis i fra de arkeologiske utgravingene.*

At kirken lå ved Faret er sikkert nok ettersom denne gård i gamle kilder stadig kalles «Hagesteensfaret», og vi får tro Ivar Arnes sønns utsagn om at den tilhørte Gimsøy kloster. Så kan vi anta at navnet har sin opprinnelse deri at en mann som hette Haki hadde en gård som hette Stein og som lå ved det gamle overfartsstedet, Faret, og vi kan gjette på at Haki, eller en av hans etterkommere, har bygd et gudshus på sin gård. Vi tør formentlig tro at klosteret hadde en egen prest til å betjene kirken - eller muligens rettere: kapellet - ved Faret, og at denne presten nettopp her, - i trafikens knutepunkt, - hadde gode betingelser for å kunne yte sin skjerv i arbeidet for kristen tro og mildere seder."

Gården Stein vet vi lite om – den lå trolig under Bratsberg gård i middelalderen for så å komme under Klosteret. Kirken og gravplassen var oppstått før klosteret på Gimsøy kom. Det var Ferjestedet Hakasteinfaret eller Faret som hadde sin store betydning som trafikknutepunkt. Hvor langt tilbake i førkristen tid gårdens historie skriver seg, vites ikke med sikkerhet. Det er gjort funn og foretatt C-14 dateringer som viser at her var virksomhet allerede i romertiden – begynnelsen av vår tidsregning. Branngraver og kokegropen kan vitne om det.

Fotos: T. Au

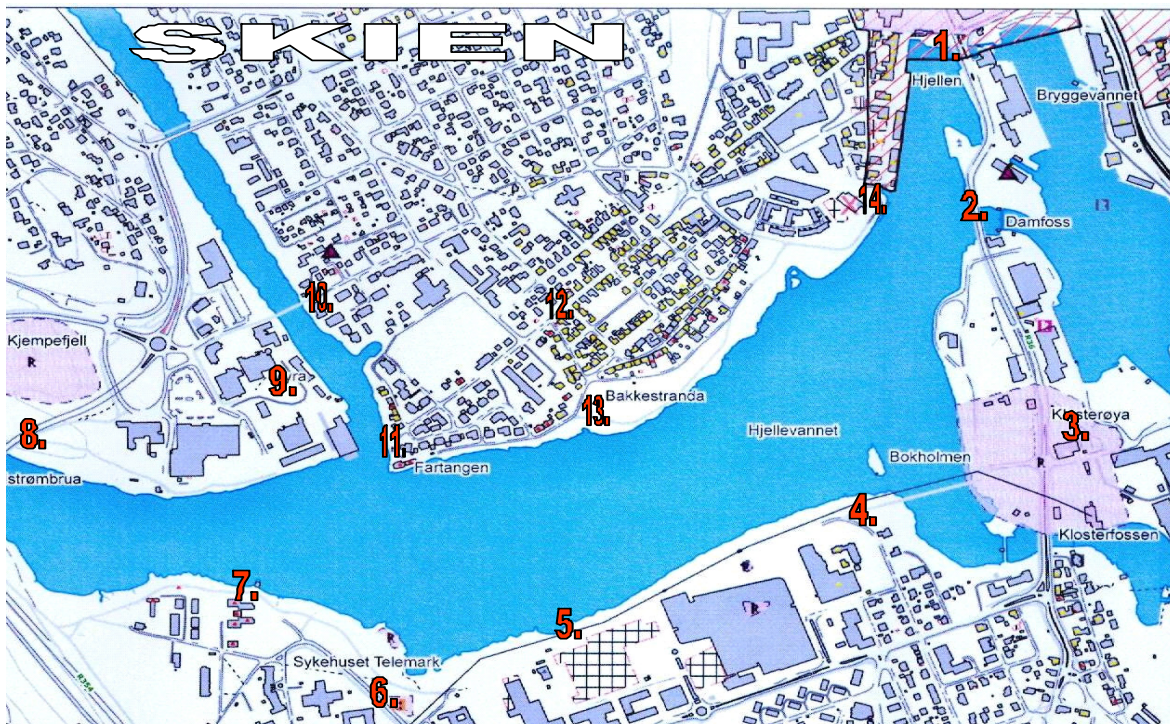
Ferjestedet lå trolig foran oss her.
Bak oss ligger dagens Båthus og brygge

Brohodene til Elstrømbua ligger på grunnfjell (sett fra båthuset). Fra brua har man god sikt oppover Farelva/Storelva mot Vaddrette og Skotfoss. Her oppe i

Elstrøm var det trolig mulig å vade over på tørre somre; - før oppdemmingen av fossene nede i Skien stod vannet ved Elstrøm nemlig lavere enn nå.

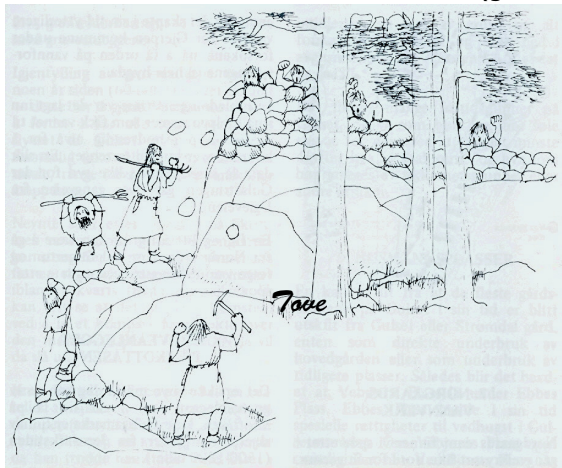
Oppdemming av Farelva og Hjellevannet gjorde at vannet stuvet seg opp slik at det nå renner roligere der det før var sterke stryk. Midt i elva ved Elstrøm ligger ei langstrakt grunne med store stein (nå under vannflata). Den kaltes "Rausa" (Røysa - fra brua og et stykke oppover.) Det ble i sin tid gravd ut møllerenner langs begge sider av elvestryket, el-strøm. Her lå Elstrøm Mølle (Solum-sida) og Kjempa Mølle (Gjerpen-sida). De må ha benyttet underfallshjul da dette var et stryk og ikke foss. Victoria og båtene passerer stryket inntil Solumlandet.

Møllene ble eid av Hans Abraham Hansen, som bodde på Bakkane gård, en meget dyktig industrigründer i siste del av 1800-tallet. H.A. Hansen forstod at det var penger å tjene på trefiber. Hans resonnement var følgende: "Prisen paa dette mjølet er jo høiere end rugmjøl, og da træe er adskillig billigere end rug, saa maa der da være penger at tjene paa at male dette træmjølet." Dette medførte han startet det første tresliperiet på Eidet.

Post 8. "Kjempa" nær Vadrettet - Vestmarka

På den andre sida av Elstrømsbrua ligger "Kjempa" og Myra. Denne spissen av "Gulsetneset" tilhørte Strømdal Gård (g.nr.1 i Gjerpen). Oppe på åsen (på nord sida ved Skotfossveien) ser vi restene av det

betydelige forsvarsverket, Kjempa bygdeborg. Vi kan se røysaktige murer av gråstein, to murer ca. 100 - 150 m lange. Her oppe forstår man at dette i sin tid må ha vært et utmerket forsvarsanlegg i datidens målestokk med steinmurer og palisader av tre. Borgen er trolig bygget i folkevandringstida (400-600 e. Kr), og den har antakelig tjent som forsvarsverk for sentrale deler av bygda, Falkum og Stein gårder og deres naboer.

"I nærkamp hadde de steiner, sverd og spyd og bondeverget, øksa. - Dersom folk rakk å ta med nok mat og utstyr innen de

forlot hus og hjem, kunne de trolig holde det gående en god stund på borgen. Husdyra jaget de nok helst til skogs, de fikk klare seg selv så lenge.

Det må i sin tid ha vært mange som jobbet i fellesskap på bygdeborgen for å få til et brukbart anlegg. Dette gir oss kanskje en aning om fellesskapsfølelse, samhold også på den tiden." ...

"Kjempa" eller "Kjempeåsen? Begge navnene blir brukt. Om navnet er dannet av verbet "å kjempe", og således henspiller på bygdeborgen, er mest trolig. Navn som dette, forekommer ofte på denne type åser med bygdeborger.

På samme knausen vest for borgen kan en så vidt skimte restene etter bronsealderrøyser i moselaget (stein i ovale flater). I sydhellingen utpå berget, vest for borganlegget, ligger et par store (ca 1 m i diameter) og noen mindre jettegryter. Innenfor bygdeborgens murer ligger en liten flytteblokk og i fjellet nede ved elva kan en observere en hulvei etter breelv. Alt er spor fra istiden.”

(Kilde "Kjempe til Røvkollen", Skien Historielag TAU)

Terrenget i retning Farelva danner bratte skråninger og styrtninger, og mot Falkum der veien til Villaen (direktørboligen til Skien Cellulosefabrikk på Vaddrettet) og Elstrøm Campingplass i sin tid lå. Der var det før myr og villniss. Det kunne hindre framkomsten for eventuelle fiender. Nå er det oppbygde interne veier og parkeringsarealer på Myrenområdet.

Ved foten rett øst for Kjempeåsen lå altså campingplassen i siste halvdel av 1900-tallet; før brannstasjonen og Elstrømbua samt renseanlegget ble bygget. Kjempeåsen har bratte fjellskrenter som i tidligere tider virket høyere og mer dominante. Mot vest og nordvest er åsen lavest i forhold til omliggende terreng og derfor mest tilgjengelig.

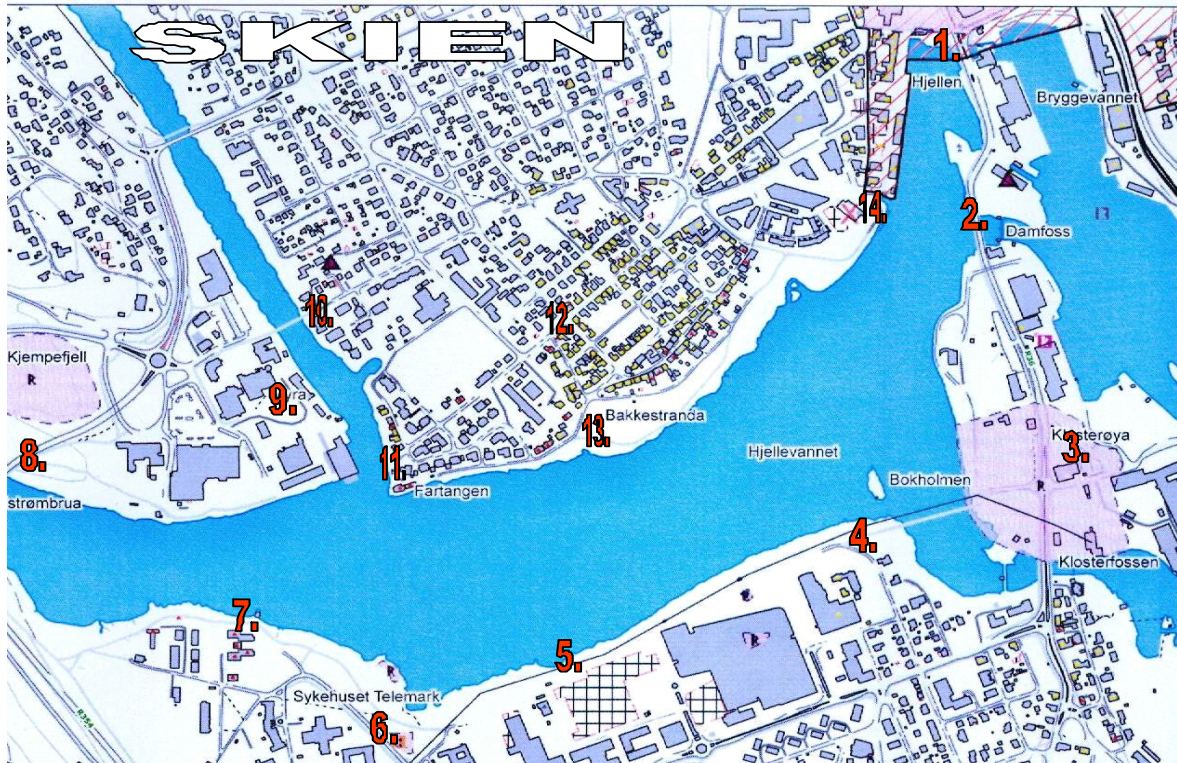
Turen opp på Kjempe kan en med fordel starte ved bruundergangen inn til Skien brannstasjonen. En kan derfra følge en gammel overgrodd ferdselsvei (bildet) oppover til toppen langs berget syd for åsen, "Bygdeborgveien". Legg merke til borgens nedre forsvarsverk langs denne vegen. Foto: TAU

Dessverre har tidligere oppfylling med søppel og senere stein og jord ødelagt inntrykket av den opprinnelig oppbygde borgveiens nederste del. Nå ligger Bygdeborgveien som i ei grøft på dette stedet. Terrenget var altså mye lavere mot sydvest. Når en kommer høyere opp mot borgen, får vi etter hvert god utsikt over Farelva og områdene omkring.

Det er grunnfjell i berggrunnen. Skuringsstripene etter innlandsisen er tydelige. Ned mot elva kan du se hulveier etter breelv, og opp mot den lille fjellryggen vest for bygdeborgen kan en se jettegryter. Det var på her det lå bronsealder-røyser. Ved fjellfoten nede ved elva hogg man på 1850-tallet ut steinblokker som man fraktet på lekter ned til Langefoss der man bygde Skien sluse.

Her var badeplassen vår”, sier Ragnar Olsen samtidig som han viser spor og skuringsstriper etter breelv. Vi ser opp mot Skotfoss. Storelva (Farelva) fant sitt leie i svakhetssonen etter en jordforkastning. I elva her kunne man se "7-manns-stenen" (Stor nok til å ha plass for 7 personer) Den markerte grensen mellom Gulset og Strømdal gårder ut for "Det Sorte Berg".(Grensa er markert på ei gammel håndtegnet karts-kisse på Strømdal Gård- nå plassert i kommunens arkiv for gamle kart)

Post 9 Myra eller Myren på "Gulsetneset"

Vi står på Myra, spissen av Vestmarka, der Telemarks- og Gjerpenvassdraget møtes i Hjellevannet. På andre sida ligger Solum med Hakasteinfaret. Den markerte klynga med trær viser Galgebakken. Litt lenger ut til venstre i vannet hadde kongen sin tømmertekst. Røtterene og tømmeret her minner oss om en svunnen tid.
Foto:TAU

På området Myra der Politihuset, Esso bensinstasjonen, Meny, Plantasjen, kommunens renseanlegg, Brannstasjonen og flere andre virksomheter nå ligger, har det også i tidligere tider vært betydelig aktivitet. Her kan nevnes lagring av tømmer, brygge for varer som ble slept til og fra Fossum Verk og her lå husmannsplassene Haren, Tyskland og Elstrøm. Alt lå under Strømdal gård i Gjerpen – bruksnummer 1.

Falkumelva Iskompani drev sin virksomhet på slutten av 1800-tallet før tresliperiet til Løvenskiold kom. Man skar isen i nedre del av Falkumelva og dro den opp på kjerrat til tre store ishus.

Gründeren Edvard Jonassen som også var eier og driver av Lundetangen Bryggeri og eide teglverket på Bakken, sto bak isforretningen. Elva markerer en vestgrensen for Oslofeltet. Vi ser mot nord, slik at Telemark politihus på Myra ses til venstre i bildet (TAu)

Når våren kom, ble hollandske frakteskuter sluset opp fra Bryggevannet hvoretter de la seg til ved iskanten og lasta is til ulike steder i Europa.

Jonassen hadde også bygd ei bru over Falkumelva her ved en av de tre husmannsplassene Tyskland på begynnelsen 1870-tallet. Det var Jonassens Bro eller også Teglverksbrua som den ble kalt. Jonassens Teglverk som lå på Bakken-sida, hadde i sin tid et stort uttak av leire på Myra ved husmannsplassen Haren der Plantagen nå ligger. Jonassens bru har som kjent oppstått igjen til annet formål; nå som ei gangbru fra Myra til Eilert Sundsgate på Bakken. Gården Lille Falkum, g.nr,3 og br.nr.1) lå her like ved brohodet. Lille Falkum ble drevet som barnehjem, Bjørkely, av Frelsesarméen i mange år. Falkumbrua (skimtes i bakgrunnen på bildet) ble anlagt i 1903.

Myren Tresliperi, verkstedet. Et vakkert industrianlegg reist av Løvenskiold-Fossum i 1908 ved Falkumelvas utløp. Dette avløste Aas og Fossum tresliperier lenger oppe i vassdraget. En må spørre seg : Hvor blir det bygget slike flotte industribygg i dag? Foto:TAu

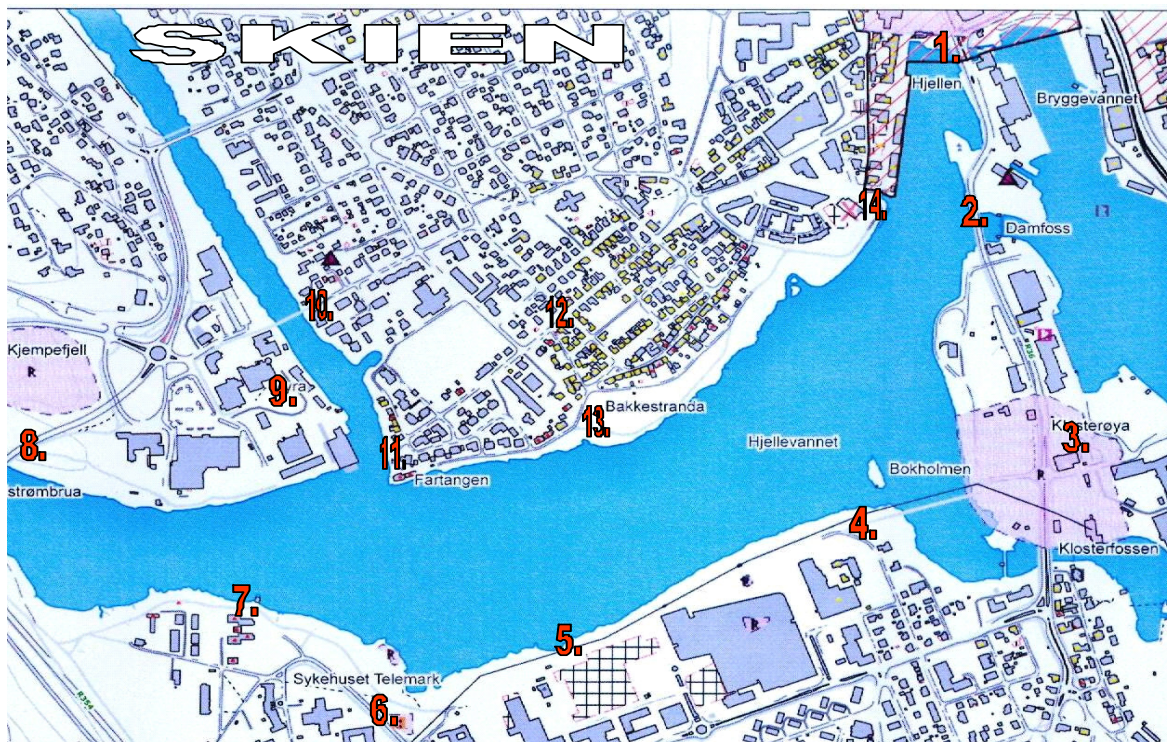

Det er ikke få kubikkmeter med tømmer som opp gjennom århundrene er blitt fløtet ut Gjerpensvassdraget. Før en fikk biler med god nok lastekapasitet og veiene ble holdbare, var elva transportåre nummer en. Jernverksvirksomheten på Fossum medførte at varer skulle ned elva og ut på markedet, og det var betydelige mengder forbruksvarer til folk og virksomhet på

Fossum som ble dratt opp elva. Etter hvert som industrien utviklet seg, ble virksomheten langs vassdraget for en stor del nedlagt.

Løvenkiolds sag- og tresliperier oppe i Gjerpen ble sentralisert til Myra og Bøle. Slik utvikling ble generelt sett mulig da en på grunn av dampmaskiner og senere elektrisk kraft, ikke lenger var avhengig av å etablere seg ved fossefall eller elvestryk.

Sommer som vinter var Falkumelva og Farelva et Eldorado for barn og unge – for bading, skøyting, fiske og lek med ulike selvlaga farkoster. Ja, de voksne var også aktive. Her var hesteveddeløp på Falkumelva og Børsesjø om vinteren, særlig i februar, da også Skiensmarken ble avholdt. Brokara til Falkumbrua ga boltringsmuligheter for dem som kunne svømme. Falkumlia Bad oppe i elva og Tømmerlensa var mye benyttet av badende, og lensa fungerte som bru for turgåere som skulle opp i Gulsetmarka.

Post 10 Bakken - fra Jonassens Bru – Byens sentrum.

Ned mot Hjellevannets nordside lå Blegebakken, "Farmarka", Bakkestranda og "Fartangen". Bodde du nord for Berøa og Skredderbekken kunne du ikke regne med å bli godtatt som Bakkengutt eller -jente.

Fra den nye gangbrua (Jonassens Bru) ser vi nedover Eilert Sundts gate og utover dagens bebyggelse på nordre Bakken. I gammel tid hadde vi sett den store Gjestemyr som hadde utløp, vannsig til Farelva (Hjellevannet.)

Bydelen Bakken var mer myrlendt før bebyggelsen kom. Byfolk hadde sine husdyr og uteløer i området, utover slettelandet. Nordøstfra rant Lundebekken og bidro til noe mer variert og idyllisk landskap. Høydedraget fra Lundetoppen og sydover munner ut i en tange i Hjellevannet, Lundetangen.

Både langs syd- og "nordkysten" av Farvannet (Hjellevannet) lå tømmer i opplag samlet i "klubber" og oppankret med jevne mellomrom i røtterene langs strendene. Stolpene ("røtterene") som nedover langs Bakkensida bærer belysning som del av Morild-prosjektet i byen. "Morild" er et lysprosjekt som har tiltrukket seg oppmerksomhet i nasjonal sammenheng.

Falkum og Bakken lå i tidligere tider under Gjerpen. Falkum Søndre/"Lillefalkum" g.nr. 3 br.nr.1, ligger rett nord for brohodet til gangbrua, ut mot Falkumelva. Det er en vakker gammel trebygning som er verdt å se:

Det ble drevet barnehjem på stedet gjennom store deler av 1900-tallet

Søndre Falkum, Hother Bøttgersgt. 23b, ligger på Falkum. Det var en bynær gård, som må ha vært attraktivt å eie for

byborgere. Skriver hevder Tor Kjetil Gardåsen i sin "Best i vest. Falkum" og skriver bl.a.:

"Gården har hatt en rekke eiere, bl.a. Jørgen Thomsen og Fredrik L. Feilberg, Thor Jørgensen Skouen og Halvor Andreassen Tvedten. Det ble solgt mange tomter fra gården.

Gardåsen:

«Falkumportalen ånder av den gamle bygningskulturs skjønnhetsglede».

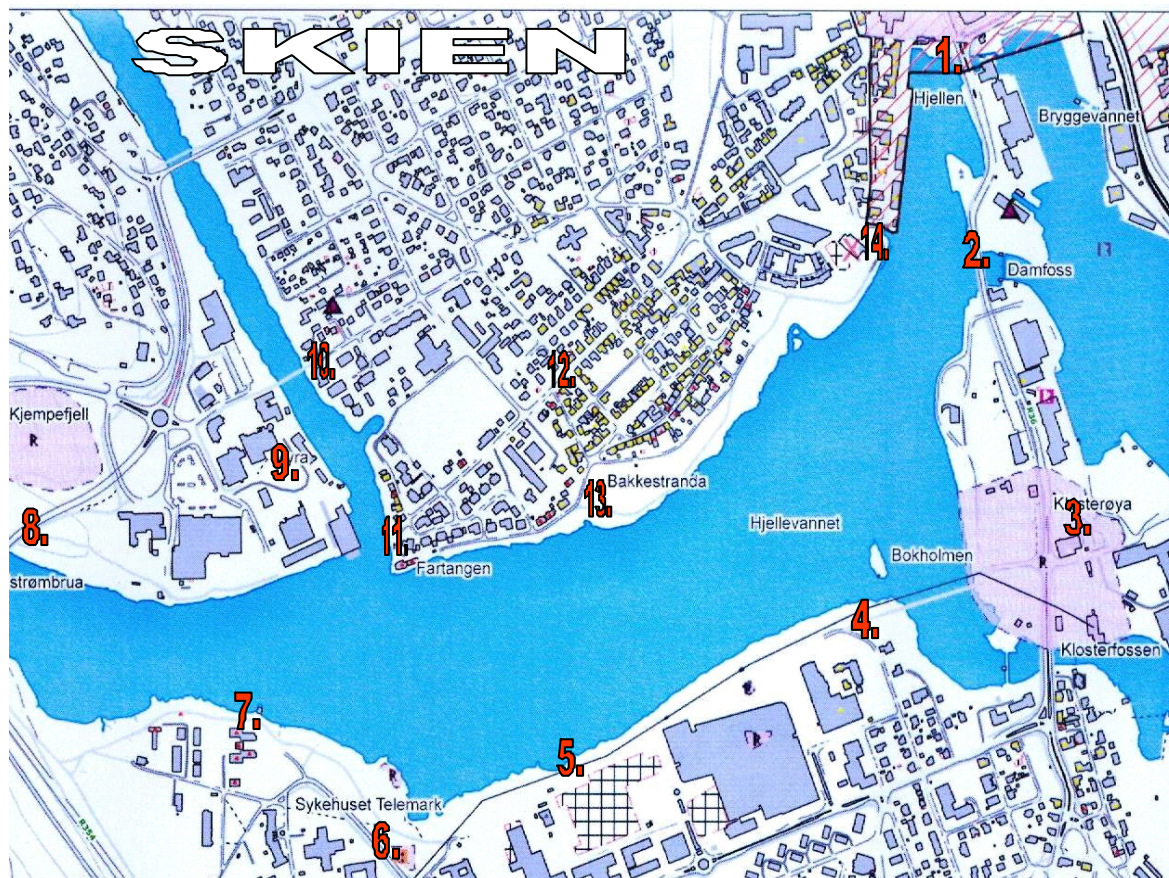

på Søndre Falkums hovedbygning står en forseggjort inngangsportale med speilmonogram og årstallet 1794. Wilhelm Swensen har omtalt portalen i boken «Kulturbilder fra Grenland og Telemark». «Men om selve døren har vakre linjer og rike profiler, så er det det lekende lette overlys som samler interessen. I et nydelig formet ornament er to F-er sammenslynget med årstallet 1794 delt på hver side av monogrammet.

Resten av feltet utfylles av et karakteristisk nydelig utskåret rokokkoornament. Portalen innrammes av en smal list oppdelt med små kvadere med sterkt markerte «anfångere» og sluttstein i buen. Over portalen ligger et langt, lavt vindu som skaffer lys inn til loftsgangen ... dens favn er bred og byr festlig velkommen, en verdig representant for den gamle Skiensbebyggelse.» Akvarell av Wilhelm Swensen.

Bygningen kan være oppført av prost Fredrik Blom. Hans datter Christiana og mannen Andreas Blom bodde på Falkum fra 1814 til 1822. Rundt 1930 ble gården solgt fra Skien kommune til Frelsesarmeen som barnehjem.

En stor låve brant ned i 1920. Fra gården gikk det en poppelallé helt frem til nåværende Landstads gate."

Post 11. Fartangen og Verkgata – byens sentrum

(Se post 7, Faret.)

Syd for Eilert Sundts gate ligger i dag ei lita bukt til Falkumelva en "rest" etter Skredderbekkens utløp. Bekken dannet skillet mellom Bakken og Falkum. Brohodet til den opprinnelige Teglverksbrua eller Jonassens bru (1872), lå her syd for bekkens utløp. På denne siden lå også Eduard Jonassens teglverk. På Strømdalsida av Falkumelva lå 3 husmannsplasser kallet Tyskland.

Navnet fulgte en tysk fløtermannsslekt som slo seg ned på Strømdal allerede på 1600-tallet. Ferja over elva til Skredderbekkens utløp hørte til eieren av Strømdal gård på 1800-tallet, Nicolai Benjamin Cappelen.

"Ferja til Cappelen" var gratis for folk og den ble vedlikeholdt. De lot den kommunale ferja lenger oppe i elva forfalle. Cappelen's ferje ble altså senere erstattet av Teglverksbrua eller Jonassens bru.

På slutten av 1700-tallet ått tettbebyggelsen seg utover Prestegårdsgårdene og Farmarken, langs begge sider av veien ut til Fartangen – Oscarsgate.

Håndverkere og småindustri kom etter. Typisk var smeden og smia hans på Kruseplassen ved Skredderbekken. Ute på tungen bodde på 1800-tallet mange arbeidere knyttet til Jonassens virksomhet Langsmed Falkumelva oppstod en husrekke – Verkskata som altså ligger mellom Fartangen og Skredderbekkens utløp nær teglverket på Bakken.

Verkskata Foto:TAu

Jens Per Jensen, forfatter av Byminnebok nr.16 om *Bydelen Bakken*, gir oss godt innblikk i bydelens gamle historie.

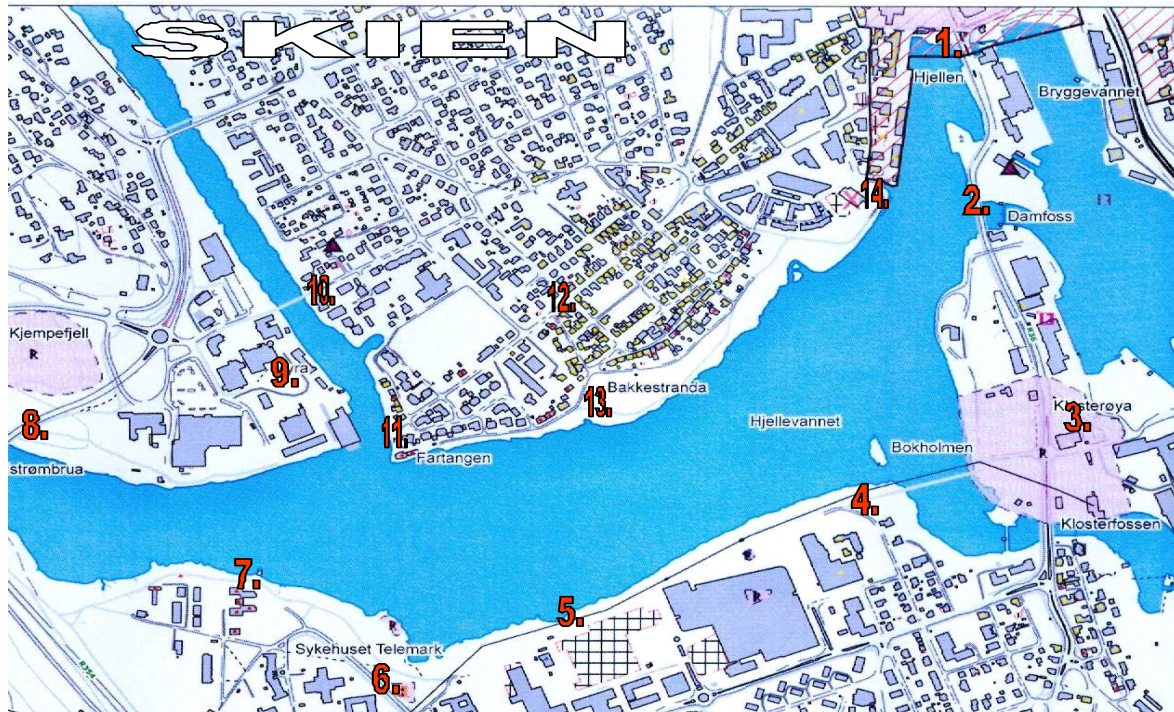
Sitat:

”Teglverket på Bakken ble grunnlaget for Eduard Otto Jonassen ved Fartangen, nær Falkumelven. Han må ha vært en driftig og dyktig mann, som tok initiativ til mer enn sitt teglverk. Teglverket vokste raskt. Gjerpen bygds historie, bind II av Terje Christensen, angir disse tallene: I 1870 var verket på Fartangen oppe i en produksjon på 48.667 takstein og 47.340 murstein. Til sammenligning anføres at i 1833 var den samlede produksjon for 11 teglbrennerier i nedre Telemark og Bamble på 70.000 takstein og 51.000 murstein.

I 1870-årene kom industrireisningen for alvor. På Skotfoss ble det reist et tresliperi i 1872. Og i 1880 kom Skiens Cellulosefabrik på Vadrette. Dette førte til en reising av boliger på Strømdal og Gulset. Og behovet for bruforbindelser over Falkumelva meldte seg. Gulsetbroen ved Falkumlia ble ferdig i 1871. Like etterpå kom det bru ved Fartangen Teglverk: «Teglverksbroen», som også fikk navnet «Jonassens bro».

«Den førte over til Myren, hvor Løvenskiold senere bygde sitt tresliperi. Før broen kom, bruktes ferje over sundet, og ferjestedet var ved utløpet av Skredderbekken, senere «Torsnes sag». De gamle trebroene ble i 1903 avløst av Falkumbroen.”

Hele Bakken er i vår tid bebygd og integrert del av Skien. Men, når vi står på Fartangen og ser over mot Faret så kan vi med en smule fantasi forestille oss robåten som ligger dypt i vannet med flere Telemarksbønder om bord på vei inn til vår gamle kjøpstad. Kanskje er de på gjennomreise – ut i verden – eller kan hende det er årets bytur som skal gjennomføres?

Post 12 Thuneshjørnet – gatas parlament – byens sentrum

Det er stille på Thuneshjørnet nå i forhold til på 1900-tallet. Den gamle samværskulturen med å samles på "hjørnet" er forsvunnet fra de fleste byer og tettsteder. Selv på Bakken er ikke Thuneshjørnet i krysset mellom Oscarsgate og Aasmund Vinjesgate hva det engang var.

"En samlet, bevisst ja, selvbevisst, bypatriotisme eksisterer nok i Skien. Men langt sterkere er den bydelspatriotismen som gjennom mangfoldige år har preget byen. Her står bydelen Bakken for seg, og det samme gjelder Bratsbergkleiva, Duestin med Banejordet, Falkum og Gimsøy. Når det gjelder denne utpregede bydelspatriotismen, kan vi faktisk tale om hva vi vil kalle "Skienes forente bydelsrepublikker"."

Dette ga seg uttrykk i de mange møtene - grensetvister mellom ungdom i regulære slagsmål og årelange "stridigheter" eller markeringer, og det fortsatte ut i fotballkampene, i idrett, lek og i skoler. Hver bydel hadde sine idrettslag og kamparenaer samt spesielle "patriotiske" møteplasser der man samlet seg. På Bakken kan vi peke ut Thuneshjørnet. på 1900-tallet.

Her holdt gatas "parlament" til der mange personligheter fikk spillerom for å utvikle sine talenter. Det var alle slags tema på tapetet: Fotballstrategier og lagoppstillinger. Lokal og internasjonal politikk ble heftig debattert. Opplegg for hvordan man skulle hegne om Bakkens teritorie syd for Berøa og Skredderbekken ble drøftet og bestemt. Her ble identitet og bydelspatriotisme utviklet. "Piril" (LO-sjef Thor Halvorsen) var blant dem som var aktive i miljøet på Thuneshjørnet.

Markante personligheter, religion, sang og musikk.

Mange på Bakken var opptatt av sang og musikk, og de gjorde seg bemerket både lokalt og nasjonalt.

Åge Samuelsen ("Gogge") får her representere de mange særpregede personlighetene som vokste opp i Bakken-miljøet – for, det var herfra han kom: Aage Kristian Samuelsen (født 23. januar 1915 i Skien, død 20. november 1987). Han var en allsidig herremann: Predikant og forfatter og komponist av kristne sanger, kjendis gjennom radio og fjernsyn, og han gjorde en kjempeinnsats for å markedsføre Telemarkskanalen og få Hotell Dalen gjenoppbygd.

Aage var svak og mye syk i oppveksten. Moren var musikalsk og kjøpte gitar til ham da han var 15 år. Aage lærte seg å spille, og han spilte, sang og komponerte sanger resten av sitt liv, i danseband, på plater og i religiøse sammenhenger. Møter som han ledet, fikk stor oppslutning og medieomtale. I 1957 dannet han sin egen menighet med navnet Maran Ata. Åge tillot seg å være seg selv, noe som førte til at han ble en omstridt person med engasjerte tilhengere og iherdige motstandere. Alkoholbruken hans ble et personlig og av og til et sosialt problem for ham, men hans gode humør og hans evne til oppdrift gjorde at han stadig vant over vansker. "Herrens glade trubadur", som han kalte seg, var mester i "come-back" etter sine sosiale tabber. (Kilde: Wikipedia)

Av landskjente Bakken-folk kan her i tillegg nevnes: Musikeren, dirigenten og komponisten Fred Thunes – skøyteløper, sykkelpresident og skøytepresident Odd Pedersen – LO-sjef Thor Halvorsen – og ikke å forglemme Rolf Erling Knutsen, "Rottenikken". Ryktene om ham var mange. Hva som var sant, var ikke godt å vite. Uskikkelige poder på 1900-tallet fikk nok av og til høre: "Hvis du ikke er snill nå, kommer Rottenikken og tar deg!"

IF Grane

ble stiftet 25.mars 1911. Klubben hadde som de fleste idrettslag i Norge utgangspunkt i løkkefotball og barn og ungdommers lek. Identitet, konkurransemotiv og samhold var drivkrefter. Journalist og Bakkenpatriot, John Olsen "Johno" med fanget med "varme og ledig" penn inn mennesker og miljøer på Bakken på 1900-tallet.:

«Gamle knekter, som har opplevd både bybrann og flom, påstår med krav på pålitelighet at lærkulen rullet over «Bakken-fjæra» i 80-årene og at de første småklubber så dagens lys i begynnelsen av 90-årene. »

"John Olsen hevdet at «Urd» var det første fotballaget på Bakken, og at det var forløperen til «Grane». Nye skudd på Bakkens fotballstamme var: «Ulf», «Brodd», «Skiold» og «Rapid» samt «Spurv» på Fartangen. Men noen samling av alle disse skuddene ble det ikke før i 1911. Og da var det noen «freske pjokker i pøbelalderen» som møttes i et halvferdig uthus hos byggmester Rugstad i Wesselsgate. Navnet på klubben fant man ikke i første omgang. Etter å ha vurdert norske tresorter som bjørk og furu, foreslo Werner Andersen «Grane»" (kilde: Jens Per Jensen)

I dag fremstår Bakken som en moderne bydel med mange nye boliger og godt restaurerte gamle hus. Med den forandring som har skjedd gjennom utbygging og byutvikling har imidlertid et forsoningens slør lagt seg over de mange

bydelene våre. Det er sjelden vi nå ser krasse tilspissinger.
"Skolestrukturdebattene" har vel kanskje i seg siste rest av denne type kamp?
Nå kommer de fleste av oss først og fremst fra byen vår, Skien.

Det gamle Bakken. Av Karl Fredin (Fra SKIEN i viser og vers, Sveinung Næss)

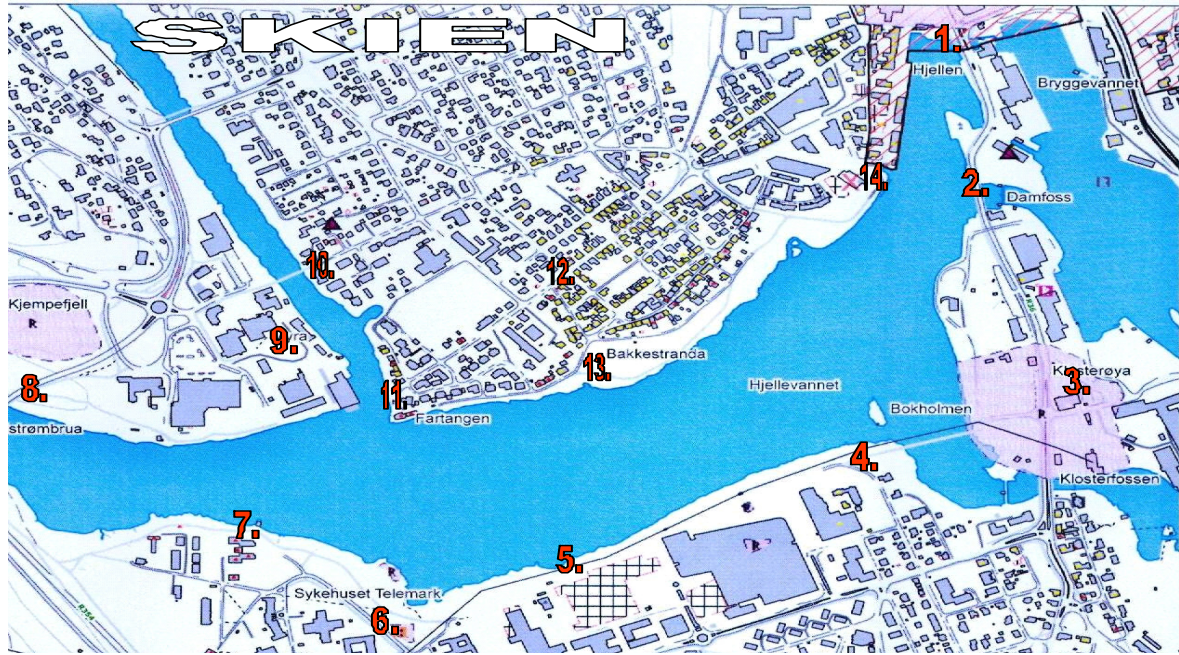
Lå Bakken liksom utenfor byens grenser, sånn helt for seg sjøl?
Var bakkefolka en slags bergenser, og Bakken et høi?
Nei, folk omkring og utenfor Bakkebrua de var vel som andre steder
i henhold til kjerka og trua til store og bittesmå gleder.

Her fikk sangen og musikken gjøre sitt virke. De musiserte i annethvert hus.
Ei lavlafta rønne blei til høytidsstemt kirke, men genren var gladjazz og blues.
Blant løvverk og tistel, "Flidsaga" gikk på glødende lager,
Løftet sin stemme i fistel og sang over elva om hardbarka dager.

Det var dengang som nå at ungdommen sverma og flaksa fra blomst til blomst,
men var man så dristig og nærma seg bakkebrura, fikk man en hardhendt bekomst.
På Bakken var det bare å slå fast - her tona man flagg og fane
og var hundre prosent entusiast, og støttet klubben sin, Grane.

St. Hans-aften var stranda målet. Her var det at de leika og lo
og fredelig sang rundt bålet, og kanskje en dram eller to.
Fra Oskarsgate til Bakkestranda. De sa det begynte i barselsengen
ungene blei født med plekter i handa og de klimpra på navlestrengen.

Man sitter vel ikke idag og raker i glørne i den varmen som før var tent,
for ennå minnes vi Thunes-hjørnet som en gammel og god bekjent.
Kan godt tenke meg at eldre bakkefolk sitter, og kanskje de blar,
med minnenes bok som hvite stakitter og slår an en tone på mollstemt gitar

Post 13 Bakkestranda – byens sentrum.

Bydelen Bakken ble heldigvis ikke ødelagt av de store bybrannene i 1777, 1854 og i 1886 Bybrannen i 1777 endte som katastrofe for den gamle trehusbebyggelsen i byen: Hele 172 hus, 32 sager, 2 møller og 4 sjøboder ble flammens rov. Så i 1779 oppstod det brann på samme sted: Det ble påstått at bdette var en mordbrann i den hensikt å skjule et tyveri av 600-800 riksdaler og man mente det var tjenestepiken Kristine Olsdatter som hadde tent på!

På Blegebakken lå byens henrettelsessted hvor Kristine måtte bøte med livet. Hun ble halshugget for å ha satt fyr på tobakksspinner Halvor Nilssens hus inne i byen to ganger, i november 1777 som forårsaket storbrannen, og forbrytelsen et par år senere. Kristine måtte bøte med livet som straff. (Dramaet er beskrevet i mange kilder)

Vi ser deler av Bakken og Bakkestranda som er blitt rehabilitert. Bakken er blitt en trivelig og flott bydel å bo så lenge det ikke er flom, og det blir det forhåpentlig ikke. På bredden her ser vi en statue kalt "Rottejomfruen". (Fra Ibsens diktning) Byens skolebarn har bidratt med å lage de mangfoldige øynene som stirrer på betrakteren av statuen.

Bakken har med sin lave beliggenhet ved elva ofte blitt rammet av flom. Et stort område av bydelen sto således under vann ved storflommen i 1927.

Bakkestranda langs Hjellevannet (Farelva) danner et stort friområde med badeplass. Inntil Bakkestranda ligger i våre dager et harmonisk bygningsmiljø med mange fint rehabiliterte trehus samt ny bebyggelse.

Bakken hadde skjebnefellesskap med Hjellen, Skien sentrum og øyene. For eksempel i 1645 og 1652, i 1721 og i 1789 og ikke minst i 1792 og 1822. 1860 var det også en stor flom i Skien. Mest skade og inntrykk gjorde imidlertid flommen i 1927 for da hadde Bakken også fått mange innbyggere og hus.

Helt opp til våre dager var stranda utnyttet til praktiske formål med ulike samlinger og fellesaktiviteter. Her samlet tømmerfløterne fra nederste deler av vassdragene seg etter brøtningen om våren. Historier og hendelser fra årets sesong ble utvekslet. Det var avrunding av årets innsats. Iblant dem ruslet en og annen for å tjene seg en ekstra skilling med salg av tømmerhakestenger. Barna lekte langs stranda, noen samla sammen brenne til St.Hansfeiringen, mens noen av mannfolka rigga til pokerlag i det fri.

Før i tiden

Ned mot Hjellevannets nordside lå Blegebakken, "Farmarka", Bakkestranda og "Fartangen". Bodde du nord for Berøa og Skrederbekken kunne du ikke regne med å bli godtatt som Bakkengutt eller jente.

Bydelen Bakken var mer myrlendt før bebyggelsen kom. Byfolk hadde sine husdyr og uteløer i området, utover slettelandet. Nordøstfra rant Lundebekken og bidro til noe mer variert og idyllisk landskap. Høydedraget fra Lundetoppen og sydoover munner ut i en tange i Hjellevannet, Lundetangen.

Vi ser mot middelalderbyen Skien i dag. På andre siden av Hjellevannet ser vi Fartangen og bebyggelse på Bakken. Gjørpenvassdraget løper ut i Hjellevannet ved det røde huset. På sletta i forkant lå den gamle kristne gravplassen på Faret fra før år 1000.

Både langs syd- og "nordkysten" av Farvannet (Hjellevannet) lå tømmer i opplag samlet i "klubber" og oppankret med jevne mellomrom i røtterene langs strendene. Stolpene ("røtterene") som nedover langs Bakkensida bærer belysning som del av Morild-prosjektet i byen. "Morild" er et lysprosjekt som har tiltrukket seg oppmerksomhet i nasjonal sammenheng.

Enkelte stedsnavn bærer tydelig preg av historie så som Galgebakken, Farmarka, Fartangen og Blekebakken. Det var før maskiner og diverse kjemikalier for alvor ble tatt i bruk i husholdningene at for eksempel stedsnavnet Blekebakken oppstod. Ut i Hjellen dro folk fra byens for å hente vann og vaske klær, og i solsteken på stranda, like vest for Lundetangen, hang man opp klær til tørk, bleking og desinfisering i sterk sol.

Langsmed stranda lå tømmerklubbene oppankret i påvente av at industrien på

øyene kunne "svelge unna". På 15 – 1600-tallet hadde Kongen tømmerstekst i Farvannet der tømmeret ble sortert. Kroneteksten lå strekt fra Gjestemyrs utløp over Farelva til Isakhullet på Solumsida. Det dreide seg bl.a. om å skille mellom Kongen/lendmennenes og byborgernes tømmer, oppgjør og eierskap.

Hvem hadde egentlig retten til stranda? Var det industrien til opplagsplasser for tømmer, eller var det eiendomsbesitterne med eiendommer ned mot vannet? Hvem eide hva? Og hvor langt strakk hevdvunne rettigheter seg? Unions behov og interesser stod steilt imot folks vaner opp gjennom tidene og det de mente var hevdvunnet bruk av stranda. Ved århundreskiftet (1900) forgikk det heftig debatt med saksutgreiing og juridisk strid.

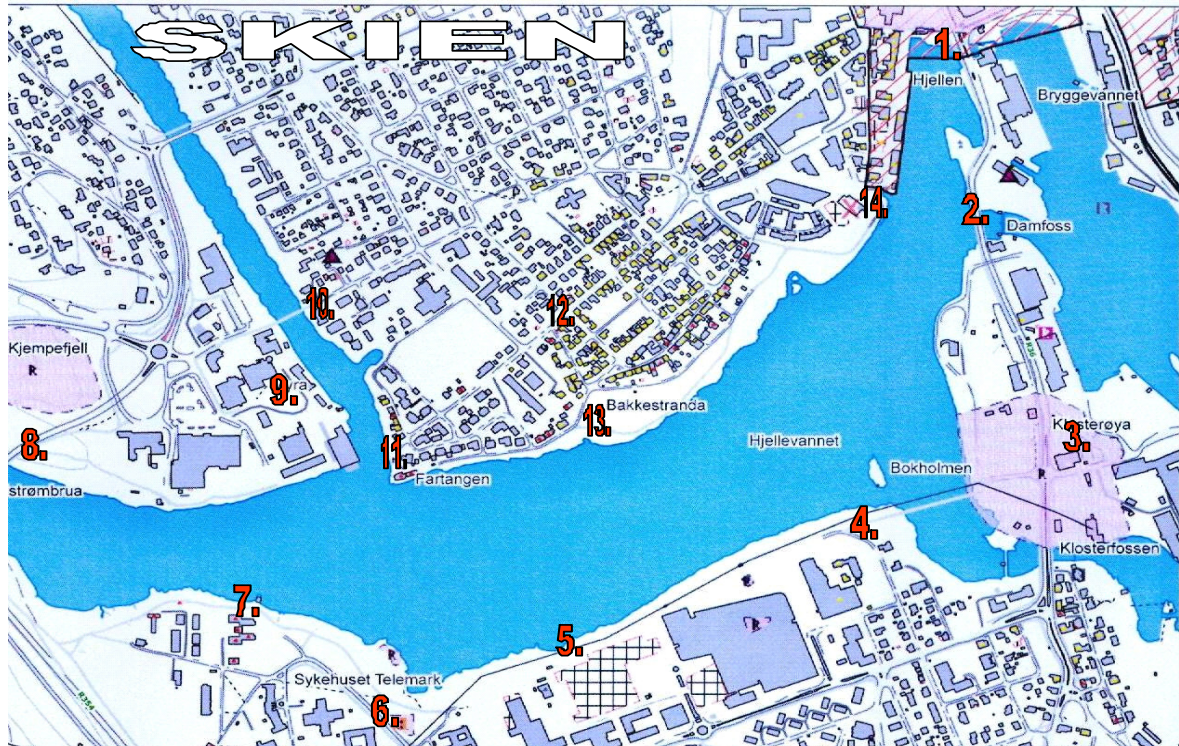
FLOMVISA (1927) trolig av Alma Olsen
Gjengitt etter Erik Næsland kalt "Klanken"(Fra "SKIEN i viser og vers" ved Sveinung Næss)

Ja, jeg er glad i vannet - når det er whiskyblandet,
men ikke når det flommer inn i stua hvor jeg bor.
For jeg fikk vann i knea og bløtt opp liktorntea
og man fikk vann på mølla si, og snavla rundt i kor.
At melketenna fløt i vann, det var jo ikke fritt,
og folket nedi Hjellen fikk lagt vann i kjøkk'net sitt.
Nei, denne natta hjemme, den kan jeg ikke glemme,
for maken til slik sirkus skulle du aldri før ha sett!

Den minste sønn min kopierte Tordenskiold,
dattera rundt i en kasseroll,
svigermor dyrket sporten natten lang,
fra kommoden øvde seg i stup og sprang.
Bestefaren min ble gæern, for han slukte vann.
Og midt nedi Hjellen - i den verste strøm,
der la'e bestemor seg på ryggesvøm.

Da vannet kom inn døra, var ingen tørr bak øra.
Jeg våknet av min slummer og var helt gjennomblaut.
Jeg trodde først jeg drømte, mens min familie svømte.
Innboet og løsøret lå omkring og flaut.
Kvinnfolka de hylte, mens ungene de sang.
"Bekken går i engen" var refrenget natta lang.
Nei, denne natta hjemme, kan jeg aldri glemme,
for maken til slik sirkus, skulle du aldri før ha sett!

Jeg krabba oppå taket, og snart jeg hørte braket
av hønsehus og grisehus som sveiva rundt i ring.
Grisen fløyt på spekket, jeg kapra meg ei snekke,
rodde rundt og samla alle kaklehønsa inn.
Min kone sto beklemt og gråt og hørte vannets sus,
for flommen hadde også tatt et høyst nødvendig hus.
Nei, denne natta hjemme, kan jeg aldri glemme,
for maken til slik sirkus skulle du aldri før ha sett.

Post 14 Hjellen og det egentlige Hjellevannet

To vannspeil med 5 meters høydeforskjell. Veien over Eidet mellom dem heter Broene, og her kan man bokstavelig talt se forklaringen. Hjellebrygga og oppbygd kant langs vannet er på plass
 Flyfoto: (fra 1950-tallet)
 Unions bildarkiv

Fra ei ny, flott og nyttig bok tillater vi oss å sakse følgende:
 (Vannveien inn i Telemark - Norsjø Telemarkskanalen 150 år

Utgiver: Telemarkskanalen FKF www.telemarkskanalen.no

Redaktør og forfatter: Ole Bjørn Ulsnæs, Fotograf Inge Fjeldalen, Medforfatter: Nina E. Evensen)

“Rett etter at kanalen åpnet, var det dårlig med brygger for kanalbåtene. Ganske snart ble det klart at bryggeforholda måtte bedres for den raskt voksende

dampskipstrafikken til Telemark. Strengt tatt var ikke bryggekapasiteten kanalens problem, men kanalstyret engasjerte seg likevel i spørsmålet. Den første skikkelige kanalbrygga lå nord på Smieøya. Her ble det også bygd et ekspedisjonshus og en varehall, som betjente kanaltrafikken i mange år: I 1892 ble det anlagt en flytebrygge på vestsiden av øya.

Mot slutten av hundreåret var trafikken blitt så stor at behovet for økt bryggekapasitet ble tydelig. I kanalens første hele driftsår (1862) gikk rett under to tusen fartøy - båter, dampskip, seilskip og føringsprammer - gjennom Løveid sluser: I 1899 var trafikken mer enn fordoblet.

I januar 1889 besluttet kanalens styret å forsøke å skaffe en egnet tomt ved Hjellevannet - nær utseilingen fra slusene. Arbeidsdepartementet bestemte at spørsmålet måtte legges fram for Skiens formannskap og Bratsberg amtsting. Amtstingets veikomiteé behandlet saken året etter: Resultatet ble en anbefaling om å oppføre en dampskipsbrygge langs Hjellegata - på den andre siden av vannet for sluseanlegget.

Losjhus og skjenkestuer

På den tiden lå Hjellegata lenger inne enn i dag. Mellom Hjellevannet og den gamle Hjellegata lå småhusa tett i tett. Her bodde det for det meste arbeidere, de fleste var ansatt i Fløtningen. Utslagsvannet fra boligene og avrenning fra kloakk rant rett ut i Hjellevannet. Der henta innbyggerne vannet de trengte til matlaging, klesvask og kroppsvask.

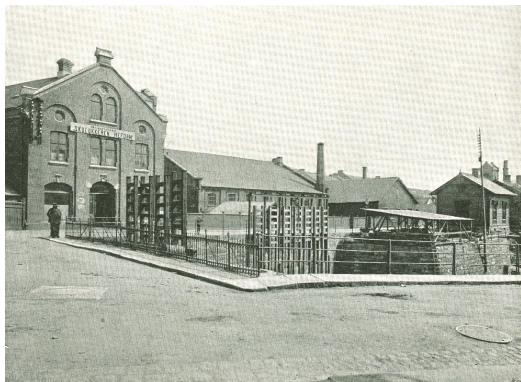
Fra gammelt av leide telebøndene seg inn i Hjellen når de kom til byen for å handle. Bjerks enke, Falkums enke og Ditlefsens enke var kjente losjhus i området. På den korte strekningen lå det også fem utskjenkningssteder for brennevin. Gulvene i skjenkelokalene ble strødd med sagmugg, «som om kvelden av gjestene blev dekorert med brune rosetter, når de efter endt arbeidstid stakk innom og tok sig en dram eller to.»

”Telemarkbåtene har langt på vei utspilt sin rolle som rutebåter og fraktfartøyer sett i forhold til de 150 foregående åra. Nå er det turistbåter og noe nyttetraffikk på Telemarksbrygga som i sin tid var start-, ende- og hovedstasjon for trafikken på Telemarksvassdraget” Foto: TAU

I 1854 gjorde en storbrann det enklere å bygge kanalanlegget i Langefoss. 7. og 8. august i 1886 ble Skien nok en gang herjet av brann. Størsteparten av sentrum - også bygningene i Hjellen - ble lagt i aske. Denne gangen ryddet brannkatastrofen plass for brygganlegget.”

"Hjellen var tettbygd og trang før brannen i 1886. Kontrasten til det nye Hjellen som vokste fram i åra etter brannen, var stor: Gata langs vannet var anlagt med europeiske forbilder: Nedre Hjellegate ble det skiensfolk med stolthet kalte «en boulevard etter våre forhold.» "...

Laugstol Bruk med tresliperi, elektrisitetsverk og kontorer er vekk. Coward Jernvareforretning opphørte også for mange år siden og bygget ble revet. Nå dekker kjøpesenteret Arkaden ca halvparten av Eidet. Foto fra AL Coll, Skienfjordens Industri.

Dette kan ha hendt. En fortelling meget fritt gjengitt etter og inspirert av Erling Svenkerud. (Han var en forteller av "Guds nåde", ref. boka hans: **"Byglimt fra Skien"** – Svenkerud forteller med skråblikk fra hendelser og personer i Skien opp gjennom 1900-tallet)

Selv om Hjellegata var blitt elegant, var og er likevel menneskene fortsatt kun mennesker. Ikke alle borgerne holdt stilen hel tiden, - som for eksempel den sterkt beduggede mannen som i en sen nattetime etter frierferd gikk hjemover fra Hjellen. Kommet nesten opp til Telemarksgate, tråkket han uheldigvis feil og datt med et plask i vannet. Han kavet panisk i veg da han merket at strømmen dro han mot Bollefoss som den gang hadde fått

sitt mørke avløp under Broene og bygga i retning Bryggevatnet.

I sin dødsangst lovet han Vår Herre å vende om dersom han ble berget ut av knipa i Lillehelvete. Men, strømmen førte ham videre gjennom rusk og rask i vannet mot fossen. Bønnhørt? Han stoppet i hvert fall mot et jerngitter som stod foran utløpet og kunne dermed noe fortumlet og skjelven klatre opp på veien – Mannen berget altså sitt liv. Det er jo ikke alle som med sikkerhet kan påstod at man er blitt frelst i Lillehelvete.

Utvikling

Det er sprengt og tatt ut en god del steinmasse i skråningen bak husa syd i Hjellen. "Hylla" er dermed blitt dypere enn før for å gi plass til større bygg. Vi har her på grunn av utsprengninger fått en bratt fjellvegg vendt mot øst. En profil i terrenget som kan se ut som om den har dreiet 180° i forhold til det geologien i vår by skulle tilsa. Brattkantene i kalkfjellet vender jo ellers mot vest.

Byutviklingen går sin gang. På ny foregår det boligbygging i Hjellen og på Klosterøya. Det gjelder etter mitt syn å oppnå godt fotfeste i det som var, om vi i fellesskap skal kunne trå støtt inn i framtida. Noe kunnskap om byens historie og fremvekst er en forutsetning om forvaltningen av våre ressurser skal kunne bli veloverveid og god.

Restene av "Nedre Hjellegate Boulevard". Etter bybrannen i 1886 ble her bygget vakre murgårder i "beaux arts" stil – en flott promenade langs Hjellevannet. I dag fortøner husrekka her seg mer som en ujevn tanngard. Foto TAU

I 1911 stod Telemarksbrygga i Hjellen ferdig. Brygga ble imidlertid tatt i bruk ca 1900. Foto TAU

Vi er nå kommet fram til Laugstolparken der vi startet vår vandring rundt vannet. Lillehelvete er som vi vet, fylt igjen. Nå er det ikke lenger farlig å parkere på stedet – hvis vi har husket å betale parkeringsavgiften da!

Epilog:

FOLKEHELSE

Foto: TAU

Fra Laugstolparken: Skolene i Skien går i samlet flokk ut til Bakkestranda for å være med på avdukningen av "Rottejomfruen". Dette er fremtidens generasjoner som, store og små, vil kunne finne glede og trivsel gjennom livet i å rusle rundt Hjellevannet – trim og rekreasjon!

